Martin Solly

Ghidul Xeno® fobului

Xenofobie:

s.f. (<fr: *xénophobie)* frica irațională de străini, probabil justificată, întotdeauna de înțeles.

italienii

NEMIRA
plăcerea lecturii

Martin Solly
Ghidul Xenofobului - Italienii

Martin Solly
The Xenophobe's Guide to The Italians

Traducere din limba engleză Mihai MOROIU

Coperta colecţiei: Dana MOROIU, Corneliu ALEXANDRESCU
Ilustraţia copertei: Irina DOBRESCU

Redactor: Dana MOROIU
Tehnoredactor: Stelian BIGAN

ISBN 978-606-579-041-4

elefant.ro

***

Cuprins

Crescut în Anglia, Martin Solly s-a îndrăgostit de Italia în studenţie şi a locuit împreună cu ai săi *amici* la o fermă superbă, din dotarea căreia nu lipsea nici bazinul de înot. Peisajele aride, roşietice ale Toscanei, cultura Renaşterii sau Chianti, *tortellini* şi *zucchini* bune de-ţi lasă gura apă l-au convins că italienii se bucură de rafinamentul suprem al vieţii hedoniste.

După ce a muncit în ferme, baruri, restaurante, librării şi şcoli, s-a stabilit în Piemont, cu intenţia de a-şi aprofunda cunoştinţele despre Italia. Nu a prevăzut însă că se va alege şi cu o tânără localnică. Ignorând vechea zicală italiană: *Moglie e buoi dei paesi tuoi* („Nevasta şi vitele ţi le alegi de la tine din ţară"), s-a căsătorit cu ea şi s-a hotărât să rămână în Italia.

Şi în ziua de azi este bine instalat şi fericit în Italia, unde a publicat peste o duzină de cărţi de limbă şi literatură engleză, iar primul său impuls, când merge la cumpărături, a rămas să caute coada. Dar recunoaşte că preferă întotdeauna Alfa-Romeo şi cravatele italieneşti.

Populaţia italiană este de 59 de milioane, în comparaţie cu 7,5 milioane de elveţieni, 8 milioane de austrieci, 10 milioane de greci, 62 milioane de englezi, 64 milioane de francezi, 82,4 milioane de germani şi 306 milioane de americani.

Italia este de 7 ori mai mare decât Danemarca şi de 3 ori mai mare ca Austria, dar încape de 2 ori în Franţa.

Naţionalism şi identitate

Naţiuni în interiorul unei naţii

Italienii nu sunt o rasă, ci o colecţie de popoare. Când se gândesc la ei şi la cei din jur, se consideră mai întâi şi mai întâi de toate romani, milanezi, sicilieni sau florentini, şi abia apoi italieni. Prea puţine lucruri leagă cu adevărat Torino cu Bari sau Napoli cu Trieste, exceptând autostrada, reţeaua de căi ferate şi Biserica Catolică.

Regiunile Italiei sunt foarte diferite între ele, iar regionalismul adânc întipărit este cât se poate de înţeles, ţinând seama că Italia există ca naţiune abia de la 1861, înainte de care în Peninsulă coexistau câteva state independente. Procesul de unificare a pretins un exerciţiu abil de cârpăceală geopolitică, iar politicienii de frunte ai vremii au fost perfect conştienţi de greutăţile care aveau să vină. „În sfârşit, am făcut Italia; ne mai rămâne să-i facem pe italieni", a spus Massimo D'Azeglio. Dacă ar mai fi în viaţă, ar mai lucra şi acum la proiectul său.

Din când în când, italienii se străduiesc din greu să se comporte ca o naţiune şi fac mari eforturi să fie naţionalişti, spre exemplu când echipa de fotbal a Italiei se descurcă bine la Campionatul Mondial sau Ferrari câştigă de două ori la rând Campionatul Mondial de Formula 1. Dar italienii se simt foarte italieni departe de Italia: într-o gelaterie din Melbourne, într-o mină belgiană sau la un meci de fotbal (european) în Statele Unite.

O lipsă de încredere superficială, de fapt, deoarece toţi italienii sunt convinşi că ei fac totul „mai bine". Mândria lor naţională puternică rămâne de obicei ascunsă, dar poate ieşi la suprafaţă ocazional. Odată chiar s-a stârnit un val de indignare când, într-un prim-plan, înaintea unui meci de fotbal interţări, s-a putut observa la televizor că nici un jucător din echipa italiană (giuvaierul coroanei naţionale) nu cânta imnul naţional; s-a dovedit că nu ştiau versurile. Atunci au căzut în dizgraţie şi au fost supuşi unor critici intense, până când un jurnalist sportiv a atras atenţia că nici restul italienilor nu prea cunosc imnul. De atunci, canalele de televiziune s-au străduit să remedieze situaţia, difuzându-l cât mai des în programele lor, cu tot cu subtitrare.

Absenţa sentimentelor naţionaliste făţişe are efectul ei pozitiv: italienii privesc cu precauţie militarismul şi atitudinile şovine. Ştiind că mai toate disputele se pot rezolva printr-o

combinaţie de compromis, spirit împăciuitor şi mită, italienii fac tot ce le stă în putinţă ca să evite orice confruntare. Puterile străine care ar intenţiona să invadeze Italia ar trebui, de fapt, să facă o ofertă înainte de a-şi pune în primejdie combatanţii. Şi chiar ar putea fi acceptată!

Campanilismo

Identitatea este importantă pentru italieni. Poate că sunt puţin nesiguri de „italianitatea” lor şi nu foarte convinşi de ce anume ar impune identitatea naţională, astfel că se ataşează serios de locul din care se trag. „De unde eşti?” este una din întrebările importante pentru un italian, care pretinde un răspuns precis. Spre deosebire de un englez sau un american, nici un italian nu se simte pus în încurcătură de o asemenea întrebare. Şi nu bâiguie niciodată ceva de genul: „Nu sunt prea sigur. Stai să mă gândesc puţin. Locuiesc la Londra, m-am născut însă la Hertfordshire, dar pe urmă părinţii mei s-au mutat la Leeds, iar eu am mers la universitate în Bristol, şi prima mea slujbă a fost la...”

Italienii ştiu exact de unde vin şi vor purta acel loc în suflet toată viaţa, ca pe un stindard. Un italian născut la San Giorgio, Apulia, care locuieşte la Torino, va păstra legăturile cu San Giorgio până la moarte. Chiar dacă a plecat de acolo de treizeci de ani şi nu se întoarce decât o dată pe an să-şi vadă verii îndepărtaţi, are veşnic datoria să-i ajute pe toţi cei ce vin la Torino de la San Giorgio. La fel stau lucrurile şi cu bogătaşii, şi cu politicienii de succes, toţi investesc în locurile natale şi îşi sprijină concitadinii.

Stabilirea originii este strâns legată de conceptul italienesc esenţial de *campanilismo*, care, literal, înseamnă „loialitate faţă de clopotniţa din locul de baştină”, dar în realitate trimite la opinia că tot locul de baştină este cel mai bun din lume şi cel mai iubit. Iar în afara lui se întinde exilul.

O mândrie civică, desigur, care presupune şi un ascuţit spirit de competiţie deosebit de acut când vine vorba de sate, oraşe, provincii şi regiuni învecinate. O rivalitate aprigă, italienilor rămânându-le prea puţin timp pentru orice altceva, ştiind bine că altor fiinţe omeneşti, şi în special italienilor din alte familii, sate, oraşe sau regiuni le lipseşte, din nefericire, autodisciplina, şi nu prezintă pic de încredere. Cât de minunată ar fi Italia fără *gli altri* – „acei alţi” italieni.

Cum îi văd alţii pe ei

Potrivit stereotipului, italienii sunt un popor zgomotos, pătimaş, intrigant, mediteranean, pe cât de străluciţi şi inventivi, din păcate, pe atât de leneşi şi nestatornici. Italienii, se ştie, trăiesc într-o ţară minunată, plină de comori, oameni fericiţi, veseli, înzestraţi cu geniu în design, mâncare şi modă. Şi cântăreţi şi bucătari excelenţi şi organizatori execrabili. Amanţi de forţă, cu şolduri înguste şi părul lins şi dat pe spate. Iar ele frumoase, de-a dreptul irezistibile până la mariaj, pentru ca, peste noapte, să se metamorfozeze în nişte mahalagioaice scunde, groase, supraponderale.

Italo-americanii îşi imaginează că Italia nu s-a mai schimbat de când străbunicii lor au părăsit-o, la începutul secolului trecut. Dar când în sfârşit ajung în Italia să-şi descopere rădăcinile şi verii îndepărtaţi, constată cu surprindere că nu sunt cu toţii săraci şi nu au câte zece copii şi nu trăiesc într-o singură cămăruţă, cu tot cu măgar şi maidanez, şi femeile nu muncesc cu toatele la câmp, îmbrăcate în negru, şi bărbaţii nu atârnă cu toţii la cârciumă, cu pălăria trasă pe ochi. Constată că Italia este, de fapt, una dintre cele mai avansate ţări din lume, unde majoritatea familiilor au cel puţin două maşini şi locuiesc în case nu numai cu apă curentă şi electricitate, dar şi cu televizoare cu plasmă, acces la Internet cu bandă largă, celulare high-tech şi bideuri cu apă caldă şi jet reglabil.

Cum se văd ei pe ei

Italienii se consideră pasionali şi fermecători, şi le place să-şi joace rolul, spre beneficiul străinilor.

Se ştiu privilegiaţi că trăiesc în Italia, dar se luptă din răsputeri să-şi alunge sentimentul sâcâitor de Cenuşăreasa Europei. Ezitarea anumitor naţiuni de a îmbrăţişa Uniunea Europeană îi uluieşte pe italieni, care ar fi mai mult decât fericiţi să-şi contracteze administrarea ţării cu cei de la Bruxelles.

Cu masochism inocent, italienii se bucură oarecum sincer când li se atrage atenţia că greşesc, primind astfel confirmarea propriului lor sentiment profund înrădăcinat, potrivit căruia *gli altri Italiani* nu prezintă suficientă încredere după standardele ridicate ale lumii occidentale. Dar nici o critică nu a fost vreodată luată în serios astfel încât să se remedieze ceva.

În orice caz, străinii par să-i considere agreabili şi amuzanţi, sau cel puţin tolerabili, aşa că lucrurile nu pot fi atât de negre.

Relaţii speciale

Datorită emigrării masive din Italia de la sfârşitul veacului al XIX-lea şi începutul secolului XX, există mari comunităţi de italieni în Statele Unite, Argentina, Brazilia, Uruguay şi Australia. Aproximativ douăzeci de milioane de americani poartă nume italieneşti. Dar italo-americanii, italo-argentinienii şi aşa mai departe sunt consideraţi „italieni", şi nu americani sau argentinieni, doar atunci când se bucură de bogăţie şi de succes. Astfel, Rudolph Giuliani, Frank Sinatra, Robert De Niro, Francis Ford Coppola şi Sylvester Stallone sunt cu toţii consideraţi italieni, şi nu americani. Iar câţiva italieni faimoşi, care şi-au schimbat numele şi apoi s-au bucurat de faimă în Lumea Nouă, spre exemplu actriţa Anne Bancroft, născută Anna Maria Italiano, la New York, în 1931, şi autorul de romane poliţiste Ed McBain, născut Salvatore Lombino, în 1926, tot la New York, au fost primiţi înapoi, în turmă, abia după moarte.

Însă apar şi neajunsuri când eşti îmbrăţişat cu atâta căldură – procesele de paternitate deschise la tribunalele din Napoli împotriva italo-argentinianului Diego Maradona au fost câştigate şi la câţiva ani după întoarcerea lui acasă, în Argentina.

Cum îi privesc pe străinii bogaţi

Italienii îi iubesc pe străini, şi mai ales pe cei bogaţi. Austriecii, elveţienii şi în special germanii s-au bucurat întotdeauna de clima şi cultura, de plajele şi stilul de viaţă din Italia. Peninsula este locul lor de joacă. Încă din zilele Imperiului Roman, goţii treceau Alpii întru destindere. Iar italienii îi tolerează tot de atunci şi sunt cât se poate de fericiţi să o facă în continuare, câtă vreme cele şase milioane de vizitatori anuali cheltuiesc o groază de bani în Italia şi apoi se întorc la ei, în Nord.

Francezii sunt aroganţi şi disproporţionat de mândri, privindu-i de sus pe vecinii lor transalpini, reuşind să îi enerveze teribil. Dar păcatul de neiertat al francezilor este că au acaparat piaţa mondială cu vinul lor de proastă calitate, pe care nici un italian cu mintea întreagă nu l-ar cumpăra.

Relaţia dintre englezi şi italieni este ceva mai complexă, făcând parte mai degrabă din categoria contrariilor care se atrag. Englezii adoră mirosurile, zgomotele, culorile, pasiunile violente şi haosul Italiei, în vreme ce italienii se lasă fascinaţi de ordinea şi de tihna lor.

Italienii ştiu că totul funcţionează mult mai bine în străinătate. Dar mai ştiu că, în realitate, străinii sunt mai puţin norocoşi, deoarece nu trăiesc într-o ţară atât de frumoasă şi însorită, se îmbracă prost, mănâncă şi beau prost, ceea ce explică poate şi de ce au stat mereu cu ochii pe Italia, interesaţi de *bel paese*, poate chiar prea interesaţi.

Fiind un popor curios, italienii sunt fascinaţi de străini şi de obiceiurile lor barbare. Le place la nebunie să citească şi să audă poveşti despre alte naţiuni şi să-şi petreacă vacanţa în străinătate, confirmând astfel ceea ce au ştiut dintotdeauna, şi anume că ei vin, fără nici un dubiu, din cel mai bun loc de pe pământ, dacă se ţine seama de ce-i mai important în viaţă: soare, băutură, mâncare şi fotbal. Şi mai cred cu convingere că, deşi alte ţări ar putea fi mai puternice şi mai bine organizate decât Italia, în realitate toţi se comportă ca ei şi sunt la fel de corupţi ca ei, doar că uneori sunt ceva mai deştepţi şi nu-i prinde nimeni.

Cum îi privesc pe străinii săraci

Imigraţia este un fenomen relativ recent în Italia. În mod tradiţional, termenul „imigrant” a fost aplicat de italieni italienilor veniţi din alte părţi ale Italiei în regiunea lor. Dar de la sfârşitul anilor optzeci, tot mai mulţi albanezi, est-europeni, senegalezi, nigerieni, latinoamericani, asiatici şi maghrebieni au fost atraşi şi s-au stabilit în Italia.

Potrivit unor estimări prudente, cel puţin trei milioane de imigranţi au intrat în ţară în ultimii zece ani, iar aşteptările pe următorii zece ani se situează în jurul aceleiaşi cifre. O mare parte reuşesc să-şi găsească slujbe sezoniere, la cules de roşii sau de struguri, alţii se aşază în oraşele industriale din Nord, unde prestează tot ceea ce nu îi mai atrage pe tinerii italieni şi, probabil, mulţi proprietari de întreprinderi ar fi obligaţi să-şi închidă afacerea în lipsa lor. Fac menajul şi îngrijesc persoanele în vârstă, dar mulţi au ajuns şi la un neaşteptat succes economic, cu afaceri de mică amploare chiar în domenii în care localnicii au avut, prin tradiţie, monopol absolut: acum există pizzerii egiptene şi fabrici de piele chinezeşti. Şi tot datorită lor se înregistrează o creştere a populaţiei, în ciuda scăderii ratei natalităţii în rândurile populaţiei italiene.

Pentru popoarele din sudul Europei şi nordul Africii, italienii simt ceva amestecat: solidaritate şi dispreţ. Sunt fascinaţi de obiceiurile lor ciudate, şi de culoarea pielii, dar îi apreciază, în special, că muncesc acolo unde ei nu ar munci niciodată. Sunt absolut de acord cu filmul *Mediterraneo*, câştigător al Premiului Oscar, în care se spune că toate popoarele din jurul Mediteranei sunt *una faccia, una razza* (o faţă, o rasă). Dar nu chiar şi imigranţii săraci, ca albanezii sau nord-africanii care se înghesuie să le spele parbrizul la semafor, care ar putea să le şifoneze imaginea fermecătoare.

Nord şi Sud

Italienii îşi simplifică adesea diferenţele interne trasând o linie de demarcaţie fermă între Nord şi Sud.

Italianul din Nord îl consideră pe cel din Sud un ţăran corupt, pe jumătate arab, care tolerează mafia şi trăieşte de pe urma veniturilor realizate în Nord, cu trudă. Italianul din Sud îl vede pe cel din Nord ca pe un ţăran semianalfabet şi nespălat, pe jumătate austriac sau francez care, născut din întâmplare în regiunea cea mai bogată a ţării, trăieşte de pe urma veniturilor realizate de bieţii oameni din Sud, care muncesc pentru el în fabricile şi pe pământurile lui.

Deşi ambele puncte de vedere sunt exagerate, este suficient să spunem că în ele cred suficienţi italieni pentru ca Liga Nordului (partid politic care promovează un federalism nu foarte departe de separatism) să reprezinte o forţă de luat în seamă în politica italiană.

Diferenţa dintre dieta, obiceiurile şi limba celor două regiuni este suficientă pentru a alimenta continuu părerile menţionate. Hrana de bază a italianului din Sud se compune din paste şi ulei de măsline, în vreme ce italianul din Nord consumă mai ales porumb, orez şi unt. Iar variaţiile lingvistice pot fi atât de mari, încât *L'amore Molesto*, film italienesc turnat în sudul Italiei, a fost dublat în vederea difuzării pe piaţa din nordul Italiei.

Nordicii îi acuză pe sudici de tot ceea ce consideră ei în neregulă în Italia, sau de tot ceea ce nu le place lor în firea italiană, ceea ce ascunde o primejdie reală. Spre exemplu, ei consideră corupţia care apasă politica şi guvernarea italiană drept o „boală a Sudului", ignorând cu grijă că în miezul celui mai mare scandal de corupţie şi mită al Italiei, *tangentopoli*, s-a aflat marele oraş din Nord, Milano.

Extremiştii din Liga Nordului şi cei din Sud, cu maşinile lor pe care este arborat drapelul Confederat, nu fac decât să exacerbeze problema, convenindu-le de minune să uite că, dacă toţi oamenii Sudului s-ar întoarce acasă, Italia de Sud ar rămâne fără susţinerea economică a Nordului, iar Italia de Nord ar rămâne fără frizeri.

Contradicţie în termeni

Italia este o ţară a contradicţiilor: ţara Bisericii Catolice, dar şi a mafiei, cea mai proeuropeană ţară din Europa, dar printre cele din urmă la implementarea directivelor UE, ţara cu cei mai pricepuţi ingineri din lume, dar şi cu cele mai învechite instalaţii de apă şi canalizare, ţara bogăţiei enorme, dar şi a sărăciei extreme.

După cum s-a exprimat un ambasador american la încheierea misiunii sale la Roma, „Italia este o ţară foarte săracă, în care locuiesc o mulţime de oameni foarte bogaţi”. Opinie susţinută şi de statisticile potrivit cărora Lombardia se situează printre cele mai avute regiuni din întreaga Uniune Europeană. Dar italienilor le place să se socotească nevoiaşi şi să creadă că toţi cetăţenii din ţările nord-europene sunt cu mult mai înstăriţi decât ei, numai că se pricep mai bine să-şi ascundă bogăţia.

Caracter

Pe scenă

Italienii sunt mari actori, iar existenţa lor pare adesea un act dintr-o vastă piesă de teatru. Italianul îşi petrece o bună parte din viaţă în public, la vedere, şi ştie cât de important este să faci *bella figura*. La cumpărături, în supermarket, sau pe podium, la prezentare de modă, la birou sau la dirijat în intersecţii, la medic sau la servit în restaurant, indiferent ce ar face, italienii ştiu cât de important este să-şi intre în rol şi să îl joace bine. Învaţă să joace de mici şi continuă să joace întreaga lor viaţă.

Cum viaţa cotidiană se derulează ca pe scenă, teatrul italian pare adesea exagerat – şi chiar aşa trebuie să fie, pentru a se deosebi de înaltul dramatism al existenţei reale.

Eşti ceea ce porţi pe tine

Italienii sunt deosebit de atenţi să poarte hainele potrivite în locurile potrivite. Alegerea nu se face niciodată cu nepăsare, e foarte important ca haina să fie pe măsura rolului interpretat. Şeful de gară trebuie să arate ca un şef de gară. Şi să-şi joace rolul, căci se află pe scenă, în marele film al vieţii. De aceea şi este atât de important stilul. Şoferul de taxi, profesorul, doctorul, avocatul şi inginerul trebuie cu toţii să se costumeze, să se manifeste şi să se comporte ca şoferii de taxi, profesorii, doctorii, avocaţii şi inginerii.

Să-ţi trăieşti viaţa relaxat, şi să fie evident că eşti relaxat, pe plajă, în discotecă sau chiar la birou face parte din *bella figura*, ceea ce explică de ce italienii sunt de multe ori fericiţi să se angajeze în posturi care altfel ar putea părea foarte plicticoase, spre exemplu salvamari sau bodyguarzi. Astfel, se bucură de o expunere permanentă, îi vede toată lumea că arată bine şi sunt relaxaţi, arzând gazul în bancă sau pe plajă, importanţi, cu aer de gangsteri. Şi nu mai contează că iarna orice plăcere dispare, nici că gardianului i se permite sau nu să-şi folosească arma, ca să îşi joace rolul până la capăt.

Dar nicăieri nu se vede acest lucru mai bine decât în lumea sportului. Nu are importanţă dacă nici nu ştii să înoţi, pentru scufundări îţi trebuie doar costum, echipament complet şi, desigur, mult stil. Şi aspect şi comportament de scufundător. Ultima modă este foarte importantă, deoarece jocul devine convingător. Multe poduri din Italia sunt pline de echipament sportiv, cumpărat pe bani grei şi abandonat ori pentru că nu mai e la modă, ori pentru că proprietarul şi-a descoperit altă pasiune.

Multă lume face sport pentru a se pune în valoare. Schiul fond s-a bucurat de o perioadă de glorie când s-a inventat costumul Lycra mulat. Merita să înfrunţi gerul ore la rând, epuizat, pentru ca apoi să te etalezi în baruri (unde mai pui că poate făcea bine şi la sănătate).

Italienii urmăresc atent felul în care se îmbracă toţi ceilalţi, în special străinii, care, aşa cum consideră ei, se îmbracă prost. În timpul celui de-al Doilea Război Mondial, prizonierii aliaţi care reuşeau să evadeze din lagăre aveau mult mai multe probleme să treacă neobservaţi în Italia decât în oricare altă ţară din Europa. Hainele pe care izbuteau să şi le încropească din uniforme, cearşafuri şi pături îi păcăleau de obicei pe germani, dar aproape niciodată pe italieni.

Creşterile de preţ care au însoţit introducerea monedei euro au alarmat populaţia. Mulţi proprietari de magazine au ignorat

rata de schimb oficială şi pur şi simplu au tăiat un zero (astfel, o mie de lire echivalau cu un euro), dublându-şi profiturile dintr-o singură lovitură. Dar ceea ce preocupă şi mai mult populaţia elegantă este efectul noii monede asupra înfăţişării sale. În locul vechii bancnote italiene, au apărut o mulţime de monede butucănoase, care umflă indecent buzunarele jeanşilor de marcă mulaţi.

Statut şi succes

Italienii nu sunt câtuşi de puţin snobi, iar singura lor stratificare socială se bazează pe criteriul avuţiei. Cei care au bani, fie şi temporar, îi pot cheltui în văzul lumii după bunul lor plac. Şi, cât timp sunt prosperi, de la sine înţeles, se vor bucura şi de un oarecare respect.

Singura dorinţă care aprinde imaginaţia italianului mai mult decât visul de a deveni o stea în fotbal este aceea de a deveni proprietar de club de fotbal, dar dintre cele mari. Ca afacere, toată lumea ştie că nu aduce profit, dar, dacă te gândeşti la imagine, nimic nu e mai eficient. Nu întâmplător familia Agnelli (întemeietorii firmei Fiat) se află la cârma echipei Juventus Torino, iar lui Silvio Berlusconi, cel mai tare *arrivista* (parvenit) al generaţiei sale şi cel mai bogat om din Italia, nu i-a fost suficient să fie proprietarul principalelor reţele media; a trebuit să cumpere AC Milan ca să se considere că a avut *cu adevărat* succes.

Allegria

Allegria reprezintă efervescenţa atotcuprinzătoare şi plăcerea de a trăi, nu foarte uşor de pătruns pentru orice străin. Şi întotdeauna în strânsă legătură cu bucuria de a fi, de a zâmbi în soare, într-o companie agreabilă, ceea ce explică de ce italienii se simt atât de bine împreună.

Allegria este contagioasă şi orice opinie separată este considerată o lipsă de maniere. Toată familia ieşită la iarbă verde, spre exemplu, se distrează copios când unchiul Gianni o imită pe mătuşa Rita aşezându-se din greşeală într-un cactus, chiar dacă a mai auzit istoria de o mie de ori.

Opusul stării de *allegria* este o formă deprimantă de melancolie şi suferinţă, de care vizitatorii sunt de obicei scutiţi, deoarece e adusă de vremea umedă şi rece de la sfârşitul iernii, însoţită fiind şi de creşterea periodică a preţurilor şi a impozitelor. În general, însă, italienii preferă să vadă faţa senină a lucrurilor – punct de vedere pozitiv, susţinut şi de o urare extrem de duioasă: „Să nu ai parte de zile mai triste decât cele mai fericite zile din trecut.”

Comportament

Şi strecuratul poate fi o artă

Italienii sunt maeştri desăvârşiţi la *arrangiarsi* (strecurat) şi, atât acasă, cât şi în comunităţile lor din străinătate, sunt vestiţi pentru capacitatea de a se descurca în cele mai complicate situaţii. Şi asta pentru că au fost şi încă mai sunt, nu de puţine ori, siliţi să se strecoare, în propria lor ţară.

Spre exemplu, când se blochează circulaţia pentru că doi şoferi se întind la vorbă că nu s-au mai văzut de o zi, toţi profită de moment şi claxonează isteric printre înjurături, sau citesc ziarul, sau dau telefon, sau se aranjează în oglinda retrovizoare.

Într-o perioadă când, din pricina incompetenţei guvernamentale combinate cu corupţia birocratică, Italia a trecut printr-o criză a banilor mărunţi, italienii au ridicat mulţumiţi din umeri şi au început să dea restul în bomboane.

Cadouri

Italienii sunt un popor generos, dar generozitatea lor trebuie acceptată cu precauţie, căci şi darurile au scopul lor în Italia. Viaţa şi puterea se bazează pe un sistem de cadouri şi favoruri. Când accepţi un dar, îi datorezi celui care ţi-l face un favor şi ai încheiat un târg care rămâne valabil toată viaţa. Prin urmare, când un italian îl duce pe altul cu maşina până la gară sau îi dă numărul de telefon al unui oculist priceput, mai devreme sau mai târziu se va aştepta la o răsplată.

La volan

Condusul este domeniul în care italienii se simt cu adevărat în largul lor şi au sentimentul că-şi pot exprima cu adevărat personalitatea. Dacă întrebi un italian ce înţelege prin bun şofer sau ce înseamnă un drum frumos, va cădea de îndată în transă poetică. Şi va răspunde că un bun şofer este acela care parcurge în cea mai mare viteză distanţa dintre punctele A şi B, asigurând plăcere şi confort perfect pasagerilor, fără să frâneze prea des, fără să treacă peste hopuri sau să dea în gropi, pe scurt, să conducă exact ca un pilot de Formula 1 din echipa Ferrari. Un drum frumos trebuie să fie larg, cu unghiuri corect calculate, şi poate fi străbătut în viteză mare, fără nici o denivelare care să-i deranjeze pe pasageri, pe scurt, o pistă de curse; un drum îngust şi pitoresc, şerpuind printre munţi, nu este niciodată un drum frumos!

În manualul firmei, proaspătului proprietar al unui Alfa Romeo i se recomandă un anumit mod de condus ca să obţină cele mai bune performanţe şi să prelungească durata de viaţă a vehiculului: să păstreze distanţa faţă de automobilul din faţă, să nu accelereze şi să frâneze brusc la stop, să nu schimbe direcţia de mers în mare viteză şi aşa mai departe... Cu alte cuvinte, să nu conducă aşa cum conduc italienii adevăraţi.

Mârlanii din provincie care conduc prin oraşele italiene trebuie să nu uite două reguli de bază: vehiculele cu număr de înmatriculare din alte regiuni sunt vânate atât de şoferii localnici, cât şi de poliţia rutieră; iar poliţia rutieră aplică legea circulaţiei după bunul său plac. Se spune că la Napoli există doar două feluri de semafoare: cele plantate ca elemente decorative şi cele care îţi oferă o inspiraţie.

Şofatul în afara oraşelor poate fi şi el distractiv, mai ales pe drumuri neştiute. Pictorii italieni de semne de circulaţie sunt specializaţi în reprezentări artistice, menite nu atât să scoată turiştii din încurcătură, cât să delecteze localnicii, ca adevărate opere de artă. Din fericire, nu te prea rătăceşti în Italia dacă ştii cât de cât unde vrei să ajungi, dar nu trebuie să uiţi nici o clipă că, în ciuda eforturilor depuse de administraţia autostrăzilor de a-i convinge pe şoferi de adevărul afirmaţiei, nu toate drumurile duc la Roma.

Maniere

Italienii sunt un popor curtenitor şi manierat. Salutul prezintă o mare importanţă şi, cum italienii pun preţ pe atingere, strânsul mâinii şi sărutul fac parte din normele obligatorii. Astfel se transmit căldură şi bucurie autentică la orice întâlnire, chiar dacă are loc în fiecare zi. Se sărută ambii obraji şi nu există tabuuri: şi bărbaţii se pot saluta astfel. Strânsul mâinii prezintă şi avantajul că interlocutorii se pot convinge, reciproc, că nu poartă armă.

Italienii sunt entuziaşti şi îşi spun *cara* şi *bella* fără să stea pe gânduri. Dar, când e să treacă pragul cuiva, întreabă *Permesso? Ciao* este un salut neprotocolar, folosit atât la întâlnire, cât şi la despărţire. *Buongiorno* merge aproape toată ziua, până când e înlocuit de *Buonasera*, fără să existe o formă de salut pentru după-amiază. Dar sunt mult mai rigizi în ceea ce priveşte diferenţa dintre seară şi noapte, iar o întrebare de genul „Ce ai făcut azi-noapte?" poate fi privită ca o impertinenţă; în schimb „Ce ai făcut ieri-seară?" e absolut în regulă.

Italienii se pot adresa unul altuia în trei feluri: formele *tu*, *voi* şi *lei*. *Tu* se foloseşte în familie, între tineri, între adulţi care se cunosc foarte bine între ei şi între colegi. Potrivit tradiţiei, conversaţia formală pretinde folosirea numelui de familie, iar cea degajată a prenumelui, dar în ultimii ani a început să se impună o formă mixtă. Agentul turistic sau mecanicul de întreţinere, prin urmare, se poate prezenta Maria Cristina sau Sergio, dar se vor adresa în continuare clienţilor cu *Dottor* Rossi sau *Signora* Ferrari, utilizând în conversaţie forma *lei*.

Pentru necunoscuţi există *signor* şi *signora*. *Signora* se foloseşte generic, chiar şi când este vorba de o *signorina* (necăsătorită). La titlurile profesionale se recurge cu mult mai mult decât în Marea Britanie şi America. *Dottore* nu se referă doar la medici, ci la orice absolvent de universitate; *professore* înseamnă profesor în general, de nivel şcolar şi universitar; nu numai compozitorii, ci şi meseriaşii sau chiar şi instructorii de judo sunt numiţi *maestro; ingegnere* este un titlu foarte preţuit, reflectând înaltul statut de care se bucură absolvenţii de studii tehnice. Titlurile profesionale sau onorifice sunt adesea atribuite personalităţilor: lui Giovanni Agnelli i se spunea *l'avvocato*, iar Silvio Berlusconi este *il cavaliere*. Titlul profesional poate fi chiar inexact, atât timp cât îl flatează pe cel căruia îi este atribuit.

Grazie şi *prego* reprezintă stâlpii manierelor italiene, dar nu se consideră necivilizat să comanzi în gura mare: „O cafea”, când te afli într-un bar; nu faci decât să cumperi un serviciu, şi politeţea exagerată poate fi considerată falsă politeţe, adică o lipsă de cuviinţă…

Italienii sunt incapabili să spună că le pare rău în sensul obişnuit; dacă nu le pare rău, consideră că nu trebuie să spună nimic, iar dacă le pare rău cu adevărat, o vor spune doar în confesional.

Etichetă

Punctualitatea are doar o importanţă relativă în Italia, iar timpul se bucură adesea de o abordare aproximativă. Întârzierea la întâlniri este mai degrabă tolerată decât binevenită – un sfert de oră este acceptabil, o jumătate de oră nu. Prin urmare, profesorii universitari se pot prezenta la curs cu un sfert de oră mai târziu, dar dacă depăşesc cele cincisprezece minute se pot trezi cu amfiteatrul gol…

Italienii nu au fost niciodată consideraţi de laudă în ceea ce priveşte statul la coadă, şi numai ideea de a face aşa ceva le stârneşte râsul. Învălmăşeala care se încinge la teleschi, în staţiunile pentru sporturi de iarnă, sau pentru bilete la fotbal sau la concerte, se poate încheia prost pentru multă lume.

Introducerea unor automate cu numere de ordine în locurile pasibile de crunte certuri, spre exemplu instituţiile publice şi raioanele de peşte din supermarket, a rezolvat într-o oarecare măsură chestiunea. Italienilor le place să-şi ia bonul de ordine în ideea de presupus fairplay. Ce ar putea fi mai cinstit decât să te duci devreme la instituţia la care ai treabă, să iei un tichet, să ieşi la cumpărături sau să bei un cappuccino şi să te întorci mai târziu, la timp ca să-ţi fie strigat numărul?

Chestiuni de familie

Familia este de departe cea mai importantă unitate socială, economică, politică şi de organizare din Italia. Se poate vorbi de familie în sens strict sau larg.

Familia în sens strict este alcătuită din: tatăl, capul familiei, care crede că el îndeplineşte toată munca şi ia toate deciziile; mama, care, de fapt, îndeplineşte toate muncile grele şi ia toate deciziile; băieţii, întotdeauna răsfăţaţi şi niciodată capabili să intre cu eficienţă într-o competiţie, şi fetele, niciodată răsfăţate şi, drept urmare, întotdeauna mult mai capabile decât fraţii lor, faţă de care au de mici o postură dezavantajată.

Familia în sens larg este o unitate socială la scară largă, care include toate rudele posibile. Poate fi văzută la botezuri, nunţi şi înmormântări şi, în general, presupune un mare număr de membri. Ceremoniile de familie reprezintă prilejuri la care se face mare risipă de ostentaţie şi de generozitate, dar şi o evaluare atentă a ierarhiei de putere şi de bogăţie. Italianul preferă să spună că e grav bolnav ca să nu participe la nunta unui văr îndepărtat, unde, se teme, s-ar putea să facă o *brutta figura*, neavând suficienţi bani pentru un cadou scump şi un costum nou.

Familia italiană este o reţea extrem de sofisticată de patronaj şi putere, care îşi menţine coeziunea graţie unui sistem complex de schimburi de cadouri şi servicii. Şi este atât de dificil să te împotriveşti dorinţelor familiei, încât puţini italieni sunt dispuşi să încerce.

Femei

Italiencele sunt actriţe strălucite. Deşi sunt complet emancipate şi fac exact cum vor, când şi unde vor, trec prin viaţă ca nişte fiinţe tăcute şi supuse, ca şi cum bărbaţii ar fi şefii din ogradă.

Dar nu este decât un joc, în realitate ele conduc familia. Prietene sau soţii, ştiu bine cât de importantă este imaginea pentru bărbaţii lor, şi îi lasă să creadă că ei ar fi adevăraţii lideri irezistibili. Şi, la fel de bine mai ştiu cât de răsfăţaţi au fost bărbaţii din preajma lor în copilărie, încât nu mai pot fi în stare de mare lucru, mulţumindu-se să arate bine, să bea cafea, să asigure moştenitori şi să se joace cu jucăriile lor. Italiencele cunosc bine toate astea, pentru că au avut dintotdeauna grijă să-şi răsfeţe băieţii, reducându-le aproape în întregime capacitatea de a fi independenţi. Secretul puterii este transmis de la o generaţie de italience la următoarea: mimatul supunerii nu-i decât un preţ mic pe care îl plătesc în schimbul controlului absolut asupra familiei.

Nu cu mult timp în urmă s-a anunţat că, potrivit unui studiu al Programului pentru Dezvoltare al Naţiunilor Unite, italiencele reprezintă grupul cel mai harnic din cele treisprezece state cele mai industrializate ale lumii, înaintea bărbaţilor danezi, aflaţi pe locul al doilea. Studiul mai dezvăluie şi că bărbaţii lor muncesc cu 28% mai puţin, fiind plătiţi însă cu 20% mai mult; o nedreptate, la care se adaugă şi faptul că în Parlamentul italian numai 11% din locuri revin femeilor, în momentul de faţă.

Mammoni

Bărbaţii italieni îşi părăsesc rareori cuibul şi, chiar şi atunci când o fac, aceşti *mammoni* (băieţii mamei) se mută, de obicei, în casa de peste drum sau în apartamentul de alături. Statisticile arată că aproape 40% din italienii în jur de treizeci de ani locuiesc în casa părintească.

În spatele oricărui mare italian se află o mare italiancă – soţia sau amanta, dar de obicei mama. Italianul creşte crezând că mama sa ar fi Sfânta Fecioară, considerându-se, prin urmare, Iisus Hristos, sau cel puţin un dar al lui Dumnezeu făcut lumii, sau femeilor, cel puţin. Nu trebuie să pară surprinzător că bărbaţilor italieni le vine aşa de greu să plece de acasă. Mamele îi împiedică să fie capabili de o asemenea decizie printr-un răsfăţ exagerat, care le alungă orice pornire. Chiar şi căsătoriţi continuă să se comporte ca şi cum nu ar fi, ducându-şi hainele acasă la mama, cel puţin o dată pe săptămână, la spălat şi călcat.

Iar în noul lor cămin se poartă ca la hotel, cum se întâmplă cu adolescenţii din ţările nord-europene. De ce ai renunţa la o viaţă de desfătare şi siguranţă financiară cu o mamă care te consideră Fiul Domnului în schimbul unui viitor nesigur alături de o femeie care te poate pune la treabă prin casă, la tot felul de lucruri pe care nu le-ai învăţat niciodată, cum ar fi să-ţi faci patul sau să ştergi vase?

De fapt, bărbaţii italieni nu au de ales. Potrivit tradiţiei, nu pleacă de acasă în anii studenţiei şi îşi găsesc un serviciu cumsecade abia după treizeci de ani, şi oricum chiriile piperate le împiedică, practic, orice tentativă de a se muta din căminul părintesc. Se văd prinşi ca într-o cursă, tânjind să trăiască pe cont propriu, dar incapabili să-şi facă vânt din cuib, simţindu-se vinovaţi că nu o fac. Iar cercul vicios nu se închide nici aici: în zilele noastre, o treime din căsniciile italiene ajung la divorţ, majoritatea din cauză că soţia se simte incapabilă să intre în concurenţă cu mama *mammoni*-ului său.

Copii

Copiilor italieni li se permite să fie văzuţi şi auziţi; de fapt, e imposibil să nu-i vezi şi să nu-i auzi tot timpul, mai puţin între 2 şi 5 după-amiază, desigur, când se presupune că dorm. Toţi copiii italieni îşi fac siesta, ceea ce înseamnă că nu sunt suficient de obosiţi ca să participe la *passeggiata*, când, peste tot în Italia, oamenii încep să iasă pe străzile pustii până atunci, ca să vadă şi să fie văzuţi, când soarele se mai domoleşte. Mulţi italieni nu-şi pierd niciodată obiceiul de a trage un pui de somn după-amiaza, ceea ce ar putea explica de ce ei şi copiii lor sunt plini de energie până la miezul nopţii.

Totuşi există o problemă: numărul de *bambini* este în declin. O explicaţie ar fi cheltuielile: hainele de marcă, mâncarea de calitate pot să apese din greu bugetul familiei; pe de altă parte, creşterea copiilor consumă din timpul celorlalte activităţi sociale. Soluţia: copiii sunt îmbrăcaţi ca nişte adulţi în miniatură şi expuşi celor mai multe faţete ale vieţii. Sunt bine-veniţi la restaurant şi în toate activităţile şi întrunirile de familie. Se maturizează cu mult mai repede decât colegii lor de generaţie nord-europeni şi-şi dezvoltă de la o vârstă fragedă deprinderile esenţiale pentru a se „descurca” pe marea scenă a vieţii.

Italienii se poartă, în general, minunat cu copiii lor, chiar şi cu cei obraznici şi nesuferiţi. După cum spune o veche zicală napolitană: *Ogni scarafone e*^{3} *bello a mamma soja* – „Orice gândac i se pare frumos maică-sii.”

Bunici

După ce, de regulă, cedează puterea financiară şi patronajul familiei, *nonni* (bunicii) au grijă să-şi răsfeţe nepoţii şi să le insufle ideea că este important să răspundă la cadouri cu gesturi de bunăvoinţă, asigurându-se că atunci când, la rândul lor, vor deveni *nonni*, familiile se vor îngriji bine de ei.

Apartenenţa la o familie italiană este o înţelegere contractuală, care durează de la naştere până în mormânt.

Animale

Din punctul de vedere al italienilor, animalele trebuie să fie utile la ceva. Câinii să fie în stare să latre la străini, justificându-şi rolul de paznici. Pisicile să fie în stare să prindă şoareci. Animalele de companie trebuie să amuze copiii sau să fie la modă. Dacă animalele nu intră în nici una din aceste categorii, nu le rămâne decât să servească unui alt scop, şi anume să fie comestibile.

Italienii ucid şi mănâncă aproape orice fuge, zboară sau înoată. Când începe sezonul de vânătoare, în septembrie, italianul se îmbracă în costum de vânător, se duce la ţară şi trage în tot ce mişcă. După care se întoarce acasă seara, triumfător, cu trei ciocârlii şi doi arici, care vor fi servite cu enormă mândrie a doua zi, la prânz – *il papa*[3] a făcut în sfârşit ceva util pentru familie.

Prieteni

Chiar dacă este poate umbrită de rolul jucat de familie, prietenia ocupă o poziţie-cheie în societate. Italienii sunt extrem de gregari şi se dau în vânt să facă parte din grupuri sau clici. Ideea de apartenenţă la o grupare li se pare firească şi esenţială.

Prieteniile „adevărate” se leagă de obicei de timpuriu, la şcoală sau printre vecini, şi nu de puţine ori durează o viaţă. Grupurile de vechi prieteni sunt adesea închise, cooptând foarte greu membri noi.

Alte prietenii „adevărate” se mai leagă la universitate, la serviciu, pe terenul de sport şi aşa mai departe, dar foarte rar, şi ar trebui poate considerate, mai degrabă, prietenii „utile” decât „adevărate”. Majoritatea italienilor adulţi fac parte dintr-o adevărată reţea de amiciţii „utile”: dentistul cel priceput, care lucrează „la jumătate de preţ”, avocatul abil care pledează pe gratis, doamna de la brutărie, care păstrează mereu pâinea preferată.

Apoi sunt prieteniile „periculoase” – care mai bine ar lipsi, adesea legate de „propuneri care nu pot fi refuzate”. Sora unuia dintre cei mai faimoşi judecători ai Italiei, ucis într-un atentat cu maşină-capcană pe când conducea tribunalele din Palermo în lupta împotriva mafiei, duce mai departe lupta fratelui ei. Ea susţine că are puţini prieteni, comentând că trebuie să te temi şi să fii conştient că viaţa ţi-este în primejdie exact atunci când oamenii încep să fie prea prietenoşi.

Străinii îi acuză uneori pe italieni că îşi exprimă prea deschis sentimentele, dar această amabilitate „superficială” este de multe ori greşit interpretată. Sunt trataţi drept prieteni fără să se aştepte, în schimb, decât la o purtare tot atât de prietenoasă, lucru pe care italienii, între ei, şi-l îngăduie rareori. Şi nu există nici o intenţie ascunsă, nimeni nu le va cere să o ajute pe Concetta, verişoară îndepărtată cu Salvatore, să-şi găsească o slujbă la primăvară, când va veni la ei în ţară.

Acasă

Italienii sunt neobişnuit de practici, considerând că totul trebuie să aibă o utilitate. Casele italiene sunt în general mici şi minunat îngrijite, cu numărul de încăperi redus la minimum. Rareori există camere de oaspeţi – „Se poate sta şi la hotel, nu-i aşa?” O mare parte din viaţa italianului se desfăşoară în public, prin urmare căminul este tratat ca o cabină de vedetă, unde se schimbă şi se relaxează între acte. Dar, când există, camera de oaspeţi este cel mai bine mobilată şi păstrează cele mai frumoase tablouri, fiind locul unde familia nu calcă de obicei, folosit aşa de rar, încât iarna nici nu prea fac căldură.

Multe familii italiene au o a doua sau chiar o a treia casă, la mare sau la munte. De obicei de mici dimensiuni, apartamente cu una sau două încăperi, cu paturi suprapuse, unde poate dormi întreaga familie, în vacanţe.

Pământul este considerat prea valoros ca să se cultive doar flori pe el (asta doar dacă nu ar putea fi vândute, cumva), drept urmare grădinile sunt aproape întotdeauna pentru zarzavaturi, italienii fiind neîntrecuţi în obţinerea unor mari cantităţi de fructe şi legume minunate de pe loturi minuscule, sau chiar din balcoane.

Obsesii

Mai deştept decât alţi italieni

Ideea de a fi mai deştept decât alţi italieni, de care să râzi că sunt mai înceţi şi naivi (adică *fesso*), ocupă locul central în psihicul italianului, fiind în general considerată o virtute, atât timp cât este încununată de succes. Astfel, italienii sunt chiar dispuşi să-l admire şi poate să-l şi invidieze pe şmecherul (*il furbo*) care are neruşinarea să se strecoare prin traficul blocat şi să treacă pe roşu în trombă, luându-le faţa la toţi.

Şmecher care, dacă îl vede poliţia rutieră şi îl urmăreşte şi îl trage pe dreapta, fără să clipească va jura că nevasta stă să nască şi el trebuie să ajungă acasă cât mai repede ca să o ducă la maternitate. Pentru ca apoi să pornească din nou în trombă, şi sub escorta poliţiei! Orice este permis când e vorba să-i păcăleşti pe alţii, de la ocolitul regulilor şi până la minciună. Italienii învaţă de mici că adevărul trebuie folosit cu măsură. Toţi fac asta, şi într-o competiţie, care pe care!

Desigur, există şi riscul să nu ţină, dar cei mai mulţi şi-l asumă. Până la urmă, poate nu va fi nevoie să plătească amenda că a trecut pe roşu, mai ales dacă vărul, care lucrează tot la poliţie, îi va aduce aminte colegului său de la brigada rutieră că sunt amândoi suporteri ai aceleiaşi echipe de fotbal şi, din pură întâmplare, are un bilet în plus la marele meci de duminică.

Cel mai grav li se pare să fie puşi în situaţii jenante şi, atunci, italienii prezintă şi acceptă o întreagă gamă de scuze care altora li s-ar părea absolut inutile sau incredibile, numai ca să se disculpe. Subterfugii comode, din categoria „nu ştiu unde am pus numărul tău de telefon” sau „nu am primit scrisoarea ta”, le ies pe gură mult mai uşor, decât să recunoască ce fraieri au fost să stabilească o întâlnire.

Ocolirea impozitelor

Italia este printre ţările cu cele mai numeroase şi cele mai ridicate taxe şi impozite din Europa. Poate părea nedrept, dar, ştiind că italienii sunt faimoşi pentru neplata impozitelor, şi guvernul trebuie să fie deosebit de precaut când îşi calculează pretenţiile. Ceea ce a dus la unele neînţelegeri. Când Trieste a trecut de sub administrarea Imperiului Austro-Ungar în cea a Italiei, în 1918, cetăţenii au plătit taxele după cum le fuseseră cerute. Inspectorii financiari le-au pretins anul următor să plătească dublu, plecând de la principiul că oamenii nu plătesc niciodată mai mult de jumătate din cât ar putea plăti.

În general vorbind, salariaţii nu pot evita plata impozitelor, acestea fiind deductibile la sursă. Liber-profesioniştii şi independenţii, pe de altă parte, fac tot ce le stă în putinţă să nu declare mai mult decât venituri minime, ceea ce le permite să profite de sistemul de asigurări sociale din Italia, croit ca să-i avantajeze pe cei cu câştiguri mărunte.

Menţinerea echilibrului datoriei publice din Italia nu e lucru uşor, iar guvernul recurge adesea la amnistii financiare, ca să aducă venituri la buget; spre exemplu, o amnistie în construcţii le-a permis tuturor celor care încălcaseră legile referitoare la acest domeniu să reintre în legalitate, după plata unei amenzi. Procedura are succes şi adună bani, în schimb îi încurajează şi pe alţii să rişte, prin urmare cercul vicios nu se întrerupe. Tot aşa se explică şi speculaţiile din domeniul construcţiilor executate de multe ori în absenţa oricăror autorizaţii şi planificări, ceea ce a dus la distrugerea unor splendide plaje din Italia.

Se estimează că aproape o treime din activitatea economică a Italiei se desfăşoară neoficial, rămânând astfel în afara statisticilor oficiale şi, implicit, a controlului instituţiilor financiare. *Economia sommersa* (economia ascunsă) este alcătuită din *nero* (munca la negru) la toate nivelurile (nu numai instalatorul, ci şi chirurgul va lucra *in nero* ori de câte ori i se oferă prilejul) şi din veniturile aduse de activităţile criminale (contrabandă cu droguri şi ţigări, prostituţie, mită). Aşa se explică şi cum, în vreme ce ţara se află mereu la marginea falimentului, italienii reuşesc să-şi păstreze aerul prosper.

Siguranţa – factorul-cheie

Italienii sunt obsedaţi de siguranţă. Absolut normal, fiindcă delictele se ţin lanţ. Nu cu mult timp în urmă, doar la Torino, se fura câte o maşină pe oră, o tâlhărie la o oră şi jumătate şi o spargere la fiecare două ore. În zilele noastre, furtul din buzunare din oraşe a atins niveluri de care vechii maeştri ai acestei arte ar fi mândri, iar banditismul şi furturile din locuinţe au devenit atât de obişnuite, încât nici nu mai stârnesc comentarii. Drept urmare, italienii investesc în sisteme de alarmă şi în lacăte sofisticate, transformându-şi casele şi magazinele în mici fortăreţe. Dar mereu se găsesc alte puncte slabe. Uşi incredibil de solide sunt susţinute de balamale fragile, iar alarmele auto, atât de sensibile, că se declanşează şi la o ploaie uşoară, rămân nepornite.

Amore

Italienii tratează iubirea cu toată seriozitatea – 99% din muzica lor este de dragoste – se gândesc şi discută despre dragoste la nesfârşit pentru că, în definitiv, ce ar fi viaţa fără *amore?*

Dezbaterea din jurul subiectului acoperă multe puncte esenţiale: în ce fel influenţează dragostea dieta? Face bine la sănătate? Există dragoste fără sex? Dar sex fără dragoste? Este posibilă iubirea universală? Şi cum rămâne cu amorul liber? Un colocviu fără limite, care angajează întreaga naţiune. Seriale întregi de televiziune sunt dedicate cuplurilor îndrăgostite, cuplurilor cărora le-a trecut dragostea, adolescenţilor îndrăgostiţi, bătrânilor îndrăgostiţi şi aşa mai departe. În vreme ce nimeni nu ştie cu exactitate cât timp îşi petrec, în realitate, italienii făcând amor, toată lumea ştie perfect cât timp îşi petrec vorbind şi gândindu-se la el.

Iar în ceea ce priveşte bărbaţii, există mari aşteptări. Sandro Perrini, fostul preşedinte atât de simpatizat, avea o căsnicie cât se poate de fericită şi nimeni nu ar fi visat să se lege vreodată de moralitatea lui, în împrejurări private sau publice. Avea mai mult de şaptezeci de ani când, admirând ultimul model sport fabricat de Alfa Romeo, a fost auzit spunând: „Ce maşină frumoasă – nu pentru nevastă, desigur!” – ceea ce reprezintă o reacţie tipică de italian şi nimic mai mult.

Dacă romanii au fost sau nu amanţi de forţă, italienii profită din plin de gloria strămoşilor lor, şi pe drept cuvânt, după cum consideră în continuare milioane de oameni. Dar se pare că strădania de a fi la înălţimea reputaţiei provoacă multora probleme, cum ar fi ejacularea precoce şi chiar nereuşita tentativei. În presă apar din când în când lungi articole despre numărul mare de italieni care suferă de impotenţă. Acum există mijloace de combatere, odată cu apariţia unor medicamente-minune de mare performanţă, precum viagra, ale cărei vânzări în Italia depăşesc toate recordurile, sau cel puţin aşa îi fac să creadă spamurile vărsate cu nemiluita în cutiile lor de e-mail.

Majoritatea insultelor verbale se leagă de comportamentul sexual. Bărbaţii le acuză pe femei de moravuri libere şi uşoare, spunându-le *puttana* (curvă) şi tot ce le mai vine la gură, în vreme ce ele, deşi înjură rareori, când trec la atac, se leagă direct de virilitate, făcându-i poponari, şubrezi sau impotenţi. Dar legenda Amantului Latin rezistă, iar italienii pot citi în presă, cu bucurie, că prezervativele italieneşti sunt cu un centimetru mai lungi decât prezervativele din toată lumea.

Înşelăciune

Amorul se leagă de o altă obsesie naţională, *il tradimento*, înşelătoria. Înşelăciunea, sau mai degrabă teama de a fi înşelat, păstrează nestinsă pasiunea relaţiilor, şi oare ce ar mai fi amorul fără pasiune?

Tot soiul de reviste, ca versiunea italiană a *Cosmopolitan,* dezvăluie cu regularitate că un mare număr de soţi italieni îşi înşală soţiile, şi viceversa. Dar înşelăciunea rămâne în continuare un joc periculos în Italia: taţi, fraţi, unchi şi veri furioşi nu stau o clipă pe gânduri şi devin violenţi pentru a apăra onoarea familiei. Italienii sunt faimoşi pentru *la vendetta*, şi nu puţine *faida* (dihonie sângeroasă) odată începute pot continua generaţii întregi, sau până în momentul în care nimeni nu mai ţine minte de la ce au pornit.

Destindere şi distracţii

Italienii trăiesc cu intensitate şi nu se simt câtuşi de puţin vinovaţi că duc o viaţă de tihnă şi de plăceri douăzeci şi patru de ore pe zi, şapte zile pe săptămână, cincizeci şi două de săptămâni pe an. Pentru asta e făcută viaţa: italienii nu trăiesc ca să muncească, ci muncesc ca să trăiască.

Shopping

Italienii se dau în vânt după cumpărături. În oraşele lor se găsesc nenumăraţi meseriaşi pricepuţi şi croitori minunaţi, magazine în care îţi poţi împlini orice gust sau capriciu. Calitatea şi extravaganţa articolelor expuse pe strada mare sunt ameţitoare. La fel şi preţurile. Dar, deşi numai cei bogaţi şi faimoşi intră la Prada, Gucci, Armani, Versace, Dolce & Gabbana şi Valentino ca să cumpere, italienii nu se lasă bătuţi, fiind siguri că, până la urmă, preţul obiectelor de lux devine accesibil, mai ales în perioadele de reduceri, când sunt scoase şi în faţa magazinelor.

Cumpărăturile sunt considerate o distracţie, mai ales în pieţele care oferă adevărate chilipiruri, deşi nu trebuie cercetată prea adânc provenienţa lor. Dacă îţi vine bine, nu te mai întreba dacă splendida rochie neagră de gală Moschino, de doar nouăzeci de euro, este sau nu cea văzută cu o seară în urmă, pe Via Veneto, cu nouă sute nouăzeci de euro. Un risc asumat, o ocazie autentică şi o copie la fel de autentică…

Italienii nu suferă de falsă mândrie când e vorba de negocieri. Şi la piaţă, şi în magazin este normal ca un client să se tocmească. Italienii sunt dispuşi să vândă orice, de la bunici până la vecini, dar totul la preţul corect. În Napoli, spre exemplu, copiii străzii pot demonta rapid o plăcuţă de înmatriculare la un stop, ca să ţi-o ofere spre vânzare la următorul, zâmbind candid şi, desigur, la preţul corect.

Sport

Fotbalul este cel mai important sport din Italia. Meciurile se joacă duminica după-amiază, când la tot pasul, italienii ieşiţi cu familia la plimbare îşi ţin aparatul de radio la ureche. Iar dacă joacă echipa naţională la Cupa Mondială, întreaga naţiune se opreşte în loc şi uită de toate neînţelegerile regionale – în faţa televizorului.

Doar un singur alt sport este luat în serios la nivel naţional, ciclismul, iar evoluţia rutierilor italieni în *Giro d'Italia* şi *Tour de France* este urmărită în continuare cu extaz, în ciuda scandalurilor de dopaj. Italienii nu sunt obişnuiţi să facă sport în copilărie, în afara orelor de educaţie fizică, şi puţine şcoli sunt bine utilate, şi puţină lume practică sportul consecvent (tineri impecabil echipaţi aleargă prin parcuri, duminica dimineaţa, dar sunt depăşiţi cu uşurinţă de cei care se plimbă în voie). Cu toate acestea, Italiei nu-i lipsesc niciodată campionii mondiali şi olimpici în cele mai diverse discipline, de la înot şi scrimă până la canotaj şi tir, când concurenţii şi toată ţara savurează din plin victoria şi nu ratează nici un prilej să fie moţul grămezii.

Umor

Italienii sunt înzestraţi cu simţul umorului şi se amuză atât pe seama lor, cât şi pe seama altora. Dar cum nutresc şi un mare respect faţă de rolul pe care îl joacă, preferă să nu strice efectul prin frivolitate. Extrem de conştienţi de demnitatea publică, dacă sunt distribuiţi într-un rol instituţional, îl vor interpreta pedant şi solemn. O atitudine care explică de ce profesorul de drept nu-şi presară cursurile cu vorbe de duh. Ceea ce înseamnă că, de regulă, lucrările şi conferinţele academice ale italienilor se numără printre cele mai plicticoase din lume. E drept, s-ar mai putea să scape, când şi când, o notă de ironie discretă printre comentarii, dar e nevoie de o ureche cu adevărat fină.

Pentru că delictul de *vilipendio* – care îi expune pe cei care insultă în scris politicieni sau oficialităţi publice pericolului de a fi cercetaţi penal – nu se referă şi la desene, ziarele italiene au transformat caricatura politică într-o adevărată artă. Caricaturiştii satirizează personalităţile şi întâmplările politice cu zdrobitoare ironie.

Italienii se amuză să se vadă prin ochii altuia. Caricaturistul italian Altan le oferă de ani şi ani comentarii pline de miez la adresa caracterului lor, pe care le transmite, prin presă, din confortabilul său punct de observaţie din Brazilia. Iată două exemple:

Doi muncitori constructori cu coifuri din ziar pe cap stau la masă, aşezaţi pe o grămadă de cărămizi. Unul citeşte dintr-o gazetă veche: „Zice aici că italienii sunt cu toţii nişte individualişti.” „Şi ce-mi pasă?” răspunde celălalt. „E treaba lor.”

O conversaţie între două tinere, despre ciudăţeniile iubiţilor lor: „Trebuie să recunoaştem că bărbaţii italieni sunt extraordinari.” „Fără discuţie”, îi răspunde cealaltă, „cât mi-aş dori să fie normali.”

Obsesia italienilor de a sta cu ochii pe vecini se reflectă în umorul lor, în care întâlneşti puţine glume despre alte naţionalităţi, dar foarte multe despre ceilalţi italieni. Spre exemplu, genovezii sunt consideraţi mai zgârciţi decât scoţienii:

După ce a hotărât să atârne un tablou în living, un genovez îi spune fiului său: „Du-te şi roagă-i pe vecini să ne împrumute şi nouă ciocanul.” Băiatul se întoarce cu mâinile goale: „Le pare rău, dar nu reuşesc să-l găsească.” „Ce oameni de nimic”, zice tatăl. „Du-te şi adu-l pe al nostru.”

Cultură

Italienii au un respect enorm pentru cultură. Cunosc bine valoarea patrimoniului lor naţional, una din principalele surse ale bogăţiei naţionale.

Banii sunt, întotdeauna au fost, o forţă motoare a artei italiene, dar nu singura. Religia, simţul estetic, darul de a înţelege spiritul locului au jucat şi ele rolul lor însemnat. Poate cel mai important factor a fost mândria înnăscută a italianului de a crea ceva frumos – *fatta a regola d'arte*. Lucrurile nu trebuie neapărat să funcţioneze perfect, nu trebuie neapărat să dureze, dar neapărat trebuie să arate bine. Şi, dacă sunt frumoase, italienii vor face efortul să le facă să funcţioneze bine şi să dureze.

Aceasta este legătura dintre rochia lui Valentino, maşina lui Pininfarina, gondola din sticlă suflată într-un mic atelier de pe o insulă din laguna veneţiană, Madona cu Pruncul de la margine de drum şi farfuria de paste aburinde.

Prizonierii de război italieni din al Doilea Război Mondial, de pe insula Orkney, au primit un hangar metalic Nissen, pe care să-l folosească drept capelă. Au decorat cu atenţie interiorul, pictând pereţii în stil *trompe l'oeil* baroc, transformând ansamblul într-o operă de artă. Chiar şi acum, după zeci de ani, foştii prizonieri se întorc cu regularitate, ca să se asigure că în capela lor totul a rămas la fel de frumos.

Melodramă

Italia este şi a fost mereu melodramatică, iar asta ne ajută să înţelegem popularitatea de care s-au bucurat operele din secolul al XIX-lea şi telenovelele de astăzi. Instalatorii pot fi auziţi interpretând arii celebre în timp ce muncesc, iar femeile de serviciu pun ban pe ban ca să-şi cumpere bilet, să se îmbrace la patru ace şi să meargă la Scala. Karaoke s-a bucurat de un succes incredibil în Italia, oferindu-le italienilor obişnuiţi minunatul prilej să-şi satisfacă narcisismul „într-un spectacol”. Ce poate fi mai amuzant decât să-ţi arăţi talentul în faţa unui public format din prieteni şi familie?

Televiziune

Chiar dacă nu ei au inventat televiziunea tabloidizată, fără îndoială au ridicat-o pe culmile artei. Până şi pe cele trei canale naţionale se poartă o lipsă de rafinament care ar fi deranjat oriunde altundeva. Telespectatorii sunt adesea onoraţi cu ecrane complet goale, emisiunile încep mereu cu câteva minute de întârziere faţă de program, iar crainicii citesc frecvent ştiri care nu au nici o legătură cu ce se întâmplă pe ecran.

Italienii se uită în special la filme, desene animate şi telenovele de import, cu sonorul dublat. O oroare! În scena de dragoste din *Un peştişor pe nume Wanda*, până şi replicile lui John Cleese în rusă, care ar fi trebuit să o tulbure pe Jamie Lee Curtis, au fost redate în italiană.

Pe de altă parte, succesul uimitor în Italia al unor telenovele americane de proastă calitate se datorează în mare parte pasiunii adevărate puse în versiunile în italiană, în care dublajul chiar estompează defectele dialogurilor originale, iar varianta italiană a serialului *Dragoste şi putere* i-a transformat pe necunoscuţii actori americani în vedete de prim rang în Italia, mai populare decât membrii guvernului.

Majoritatea producţiilor interne sunt show-uri de varieteu destinate aşa-numitului consum „de familie" şi, cum copiii italieni sunt încă activi seara la zece şi jumătate, programele durează până târziu în noapte, oferind aceleaşi componente de bază, concursuri, jocuri şi întreceri presărate cu numere muzicale, dans şi reclamă. Cel dintâi Big Brother italian (*Grande Fratello*) s-a bucurat de un enorm succes, pentru ca apoi entuziasmul să scadă, odată ce şi programul îşi pierdea din noutate. O mare trecere au şi diversele talk-show-uri în care oameni obişnuiţi îşi expun problemele personale, care apoi sunt dezbătute amănunţit. Cel mai adesea este vorba de obsesii naţionale, iubire şi înşelăciune, mâncare şi fotbal, sănătate şi siguranţă; şi, cu cât se aprinde mai tare discuţia, cu atât creşte ratingul.

Alte soluţii de vizionare în familie rămân producţiile Walt Disney dublate şi documentarele cu animale sălbatice. Cu toate că sunt mari fani ai ideii europene, când vine vorba de muzică, italienii preferă oferta proprie. Nu numai că nu îşi trimit reprezentanţi la Concursul Eurovision, dar majoritatea nici nu au auzit că există. Preferă propriul lor concurs de muzică italiană, care se organizează la San Remo, pe Riviera, în fiecare an, în februarie. Durează o săptămână întreagă şi audienţa atinge cote uriaşe.

Alte programe se inspiră din *Candid Camera* şi dau telespectatorilor ocazia să urmărească „actori” fără voie aduşi în pragul lacrimilor şi al furiei, fără să ştie că sunt urmăriţi de milioane şi milioane de compatrioţi. În *Complotto di Famiglia*, spre exemplu, Maria merge împreună cu soţul, pentru prima oară, la un important dineu de afaceri. Pe măsură ce evenimentul se desfăşoară, se vede tot mai limpede că fermecătoarea gazdă îmbrăcată într-un costum roz, mulat, îi acordă prea multă atenţie soţului Mariei, pe care chiar o va ruga, la un moment dat, „să i-l împrumute puţin”. Iar domnul dă semne că ar consimţi. Urmează o scenă dominată de frământări şi emoţii, dar programul se încheie înainte ca publicul să poată vedea dacă Maria reuşeşte să-şi salveze căsnicia.

Programele difuzate târziu în noapte se adresează exclusiv adulţilor, filmele de „înaltă calitate” întrecându-se cu show-uri vulgare, în care „gospodine” fac striptease sperând la tot soiul de premii. Printre cele mai de succes programe se numără emisiunile-concurs *Affari tuoi*, versiunea italiană pentru *Deal or No Deal*, şi *Striscia la notizia*, care rezervă în fiecare seară câte o jumătate de oră cercetării unor reclamaţii telefonice, pentru ca apoi să comenteze tot soiul de colaje cu ştiri şi evenimente recente perfid editate, estetica şi dinamica emisiunii fiind susţinute de două tinere, a căror costumaţie minimală abia rezistă pe ele în timpul reprizelor de dans. Show-ul combină astfel starea de excitaţie cu porţia cotidiană din ceea ce italienilor le face cea mai mare plăcere în viaţă – dezvăluirile la adresa politicienilor şi ocazia să se amuze pe seama greşelilor făcute de alţii.

Presă

Ziarele italiene sunt scumpe şi au un public limitat numeric. Deşi se spune că tirajul mediu zilnic de sub şase milioane şi jumătate de exemplare ar fi şi el în scădere, numărul real de cititori este greu de stabilit, deoarece mulţi italieni citesc presa pusă la dispoziţie în spaţii publice, în biblioteci, în pieţe sau la cafenele, în vreme ce alţii cumpără mai mult de un ziar pe zi.

Cele mai multe cotidiene italiene sunt publicaţii locale serioase, cu porniri naţionale. Altele sunt strâns legate de partide politice, spre exemplu *Il Giornale* de Forza Italia a lui Silvio Berlusconi şi *L'Unit*à de Partidul Democrat al stângii. Ziarul cu cel mai mare tiraj rămâne *Corriere dello Sport*, care publică exclusiv ştiri sportive, reflectând poate interesul maxim al publicului italian.

Pentru bârfe, italienii cumpără săptămânalele glossy *Oggi*, *Chi*, *Gente* şi *Novella 2000*, unde pot citi tot ce-şi doresc despre lumea de la Hollywood şi despre familiile regale din Marea Britanie sau Monaco. Cu toate că Italia a fost ţara de baştină pentru paparazzi, apar prea puţine poveşti picante despre vieţile amoroase şi scandalurile politicienilor şi vedetelor italiene, din cauza unui vechi acord tacit între putere şi presă.

Literatură

Italia se bucură de o bogată moştenire literară. Printre scriitorii faimoşi din trecut se numără Dante Alighieri, Boccaccio şi Ariosto, iar printre cei recenţi şi contemporani Primo Levi, Italo Calvino, Alberto Moravia, Umberto Eco şi Dario Fo. Opera lor este considerată „marea literatură”, fiind destinată, ca atare, studiului şi elogiilor în ocazii festive.

În ceea ce priveşte lecturile preferate de italieni, în tren sau în pat, ei se orientează mai degrabă spre bestselleruri internaţionale de forţă, scrise, spre exemplu, de Wilbur Smith, Danielle Steel şi Dan Brown.

Unele genuri literare beneficiază de coduri de culoare: galben – thriller şi povestiri cu detectivi, negru – *cronaca nera* şi pagini cu crime din ziare şi reviste, roz – literatură siropoasă. Italienii nu se dau în vânt după lectură. De vină este, parţial, sistemul de educaţie, dar în primul rând televizorul atotprezent: nu poţi citi o carte şi privi la televizor în acelaşi timp şi, în multe case, aparatul rămâne deschis toată ziua şi aproape toată noaptea.

Genul literar comic rămâne poate cel mai de succes într-o ţară care a dat lumii un personaj atât de îndrăgit de copii, Pinocchio. Italienii adoră volumele de benzi desenate. Se arată foarte fericiţi să urmărească aventurile moderat-pornografice ale eroilor lor imaginari – cowboy-ul Tex Willer, victima modei sexy Valentina, investigatorul extravagant de coşmaruri şi craiul înrăit Dylan Dog.

Obiceiuri şi tradiţii

Crăciunul se sărbătoreşte, potrivit tradiţiei, acasă, în familie, iar Paştele cu prietenii: *Natale con i tuoi, Pasqua con chi vuoi* („De Crăciun cu ai tăi, de Paşti cu cine vrei”). Dar lunea, a doua zi de Paşti (zi numită *Pasquetta*, micul Paşti), se desfăşoară marele picnic de familie. Nu contează că mai mereu plouă exact atunci (vreme schimbătoare!), petrecerea nu se contramandează aproape niciodată.

Fiecare oraş şi sat italian îşi sărbătoreşte sfântul patron. Milano îl serbează pe Sfântul Ambrozie, Torino pe Sfântul Ioan, Napoli pe Sfântul Gennaro, iar Roma pe Sfântul Petru.

În cele mai multe locuri se sărbătoreşte *sagra* sau săptămâna de festival dedicată unui compozitor, sau unui fel de mâncare, sau unui eveniment sportiv, sau unui premiu care poartă numele unui poet ori politician născut acolo. Evenimentul poate lua proporţii grandioase, spre exemplu marea *palio* (cursă de cai) de la Siena, dar de cele mai multe nu depăşeşte graniţele locale, iar oamenii profită de ziua liberă ca să facă ceea ce le place lor cel mai mult: să mănânce mâncare bună şi să bea vin bun şi să se afle în bună companie şi în tihnă.

Concediul anual se ia de obicei în august, când uzinele din marile oraşe ale Nordului se închid şi canicula face de nesuportat viaţa citadină, iar majoritatea familiilor se îndreaptă spre munte sau spre mare, ca să se răcorească. În urma lor, viaţa devine tot mai dificilă, deoarece totul se închide, în vreme ce populaţia plecată în vacanţă se străduieşte din răsputeri să reconstituie pe plajă aglomeraţia şi agitaţia din oraş.

Alte sărbători importante din Italia sunt 8 martie, când femeile îşi oferă reciproc mimoze galbene şi celebrează bucuria lor de a fi femei, 1 mai, când jumătate din ţară este ocupată cu prima comuniune în stil Don Camillo, în vreme ce cealaltă participă la defilări muncitoreşti în stil Peppone, şi 1 noiembrie (Ziua Tuturor Sfinţilor), când italienii participă cu toată seriozitatea la comemorarea morţilor, care se odihnesc în morminte cu mai multe niveluri dispuse unul peste celălalt, exact ca sertarele.

Înainte de Lăsata secului de Paşti, începând din Miercurea Cenuşii, se dezlănţuie Carnavalul (din latină, *carnem levare* – „îndepărtarea cărnii”), cu parade de măşti şi petreceri, culminând cu festivităţile din „marţea grasă” (*Martedi ’ Grasso*), cele mai mari fiind cele de la Veneţia şi Viareggio. Carnavalul italian îşi are originile în Saturnalii şi Lupercalii,

sărbători romane păgâne. Pentru unii, Carnavalul este momentul când ei şi copiii lor se deghizează, în Arlechin ori Pulcinella, şi ies cu toţii la paradă şi la bâlci; pentru alţii, doar o scuză cât se poate de potrivită să se dea în spectacol. Dar tradiţiile Italiei nu sunt un capitol închis: în ultimii ani Halloween-ul se bucură de un succes enorm – vitrinele magazinelor se umplu de dovleci scobiţi şi cartiere întregi sunt năpădite de minivrăjitoare şi minivrăjitori.

Privilegii

Mulţi italienii au *privilegi* speciale sau fac parte din grupuri sau zone privilegiate, unde plătesc taxe mai mici sau deloc. Regiuni semiautonome ca Valea Aosta sunt relativ fericite să rămână italiene, atât timp cât continuă să primească subvenţii generoase de la guvernul central, plătind, spre exemplu, doar un sfert din preţul benzinei din restul Italiei.

Parlamentarii italieni, inclusiv cei europeni, se numără printre cei mai bine plătiţi din Europa şi, de asemenea, se bucură de un tratament preferenţial oriunde se duc. Aceleaşi privilegii li se acordă tuturor celor care au funcţii şi putere, de la membrii în consiliile locale până la şeful poliţiei din zonă. *Le autorita*[3] (demnitarii locali), spre exemplu, ştiu bine că pot beneficia de bilete gratuite, şi pe cele mai bune locuri, la evenimentele la care oricine şi-ar dori să asiste – meciuri de fotbal sau concerte importante.

Biserica Catolică

Italienilor le place să creadă că Italia ar fi o ţară catolică, deşi au o atitudine intens ireverenţioasă faţă de preoţi şi sunt înclinaţi să ignore dictatele papale, cum ar fi cele legate de mijloacele de planificare familială (în pofida liniei trasate de Vatican, Italia are cea mai scăzută rată a natalităţii din Europa, cu o medie de 1,3 copii de familie). Italienii reuşesc să fie extrem de echivoci când e vorba de religie.

Rolul exact jucat de Biserica Catolică în Italia zilelor noastre este greu de cântărit. Judecat superficial, forţa ei este în declin, dar, în termenii puterii reale, e posibil să dispună chiar de mai multă influenţă ca în trecut. Prezenţa ei se face simţită în fiecare parohie, în fiecare comunitate, iar regretatul papă Ioan Paul al II-lea a avut o enormă audienţă în rândul tinerilor italieni, aşa cum s-a văzut şi cu prilejul unui eveniment organizat în miezul perioadei de sărbătoriri „anul mileniului”, când un milion de tineri s-au adunat doar pentru euharistie şi apoi au cântat împreună. În ciuda arşiţei şi a aşteptării îndelungate, toată lumea a căzut de acord că a fost un prilej cu adevărat memorabil, cu mult mai atrăgător decât multe concerte de muzică rock. Germanul care i-a urmat, fostul cardinal Ratzinger, în pofida naţionalităţii, este tratat cu mare respect – în definitiv, după cum a comentat un jurnalist italian, toţi italienii sunt creştini în inima lor, indiferent dacă se duc sau nu la biserică. Dar consideraţia faţă de Preasfinţitul nu a împiedicat ca artificiile cele mai mari puse în vânzare în Italia de Anul Nou 2005 să fie supranumite *ratzinger* (*razzi* se spune în italiană la rachete).

Religia este preferată sub forma ei vizuală şi tangibilă, prin urmare la tot pasul există imagini cu Madona, papa, sfinţii locali şi vedete din fotbal – în locuri publice, case particulare şi chiar şi pe computere personale.

Papa (*il Papa*) este singurul şef de stat încoronat al Italiei şi, datorită poziţiei sale, vizitele pe care le face în oraşele italiene sunt primite cu mult mai mult interes şi emoţie decât cele ale preşedintelui sau ale premierului. Este singurul lider din Italia capabil să umple un stadion cu fani şi unicul vizitator pentru care *le autorita*[3] fac eforturi să-l impresioneze, zugrăvind în alb zidurile stadionului chiar în dimineaţa evenimentului, pentru ca nici un graffiti să nu ofenseze sfântul personaj.

Superstiţii

Italienii se tem de obiectele, evenimentele, de comportamentul şi (mai ales) de oamenii care, cred ei, le aduc, sau ar putea să le aducă nenoroc. Mulţi obişnuiesc să se protejeze şi chiar să-şi protejeze maşinile şi casele cu o mulţime de rugăciuni şi amulete, cheltuind sume uriaşe pe tot soiul de astrologi, vrăjitoare şi şarlatani, ca şi cum ar plăti un fel de poliţă de asigurare contra „deochiului”...

Dar nici superstiţiile nu sunt lăsate să se irosească fără folos. Un italian a visat că, împreună cu papa Ioan al XXIII-lea, asculta un vechi disc de 33 rotaţii pe minut. Când s-a trezit, i-a povestit visul unei vecine. Prima ei reacţie a fost: „23 şi 33. Am să joc mâine numerele la loto (loteria naţională).” Numărul 17 este considerat de rău augur în Italia: cea mai plauzibilă explicaţie este că, scris sub forma de cifră romană, XVII, reprezintă o anagramă a cuvântului *vixi*, adică „am trăit”, în latină, cu sensul că nu mai sunt în viaţă.

Mulţi oameni urmăresc atent fazele lunii şi efectele lor asupra minţii şi trupului, dar şi asupra semănatului, a recoltatului şi conservării hranei şi băuturii. Astfel, vinul trebuie îmbuteliat într-o anume fază a lunii, dar, din fericire, poate fi băut oricând.

Indiferent că frecventează sau nu biserica, italienii se lasă fascinaţi de misterul nerezolvat al miracolelor. Atunci când o statuie a Madonei obişnuită, produsă în masă, a început să plângă cu lacrimi de sânge într-o grădină din spatele casei de la Civitavecchia, în primăvara lui 1995, întreaga naţiune s-a implicat în dezbatere („De ce a confirmat episcopul miracolul înaintea Vaticanului?” „De ce sângele era masculin?” şi aşa mai departe), iar *le autorit*à şi comercianţii s-au pregătit să întâmpine armate de pelerini. Până la urmă, bunul-simţ a învins şi doar o mână de localnici s-au prezentat la faţa locului.

Însă Italia rămâne ţara cu cele mai impresionante relicvarii ale lumii creştine, ţara lui Padre Pio, ţara în care sângele uscat al lui San Gennaro din Napoli s-a prefăcut în lichid de trei ori pe an, începând cu august 1389. Dincolo de faptul că există suficiente fragmente din Sfânta Cruce cât să se înalţe o bazilică, sau că Sfânta Eulalia (mama adoptivă a lui Iisus Hristos) trebuie să fi avut treisprezece sâni, moaştele şi miracolele contribuie la menţinerea credincioşilor în turmă. Şi, mai mult de atât, fac bine şi la afaceri.

Mâncare şi băutură

Italienii sunt un popor cu mare aplecare culinară. În bună parte, viaţa în Italia gravitează în jurul mâncării: cultivare, cumpărare, pregătire şi, mai presus de orice, consumare, pe cât posibil în companie. Chiar şi „companie” derivă din două cuvinte italieneşti, *con* (cu) şi *pane* (pâine), trimiţând la împărţirea pâinii, într-o atmosferă prietenoasă.

Dar o masă în companie înseamnă cu mult mai mult decât simpla împărţire a pâinii, căci entuziasmul italienilor nu cunoaşte margini când vine vorba de pregătiri. Mai întâi *antipasti* (antreuri), cel puţin cinci, de obicei, apoi felul întâi (*primo*), cu o varietate de paste sau preparate cu orez; urmează felul principal (*secondo*), din carne sau peşte cu garnitură de legume (*contorno*); pe urmă brânzeturi şi, în final, desertul (*dolce*) şi cafeaua (*espresso*). Masa poate să dureze între două până la cinci ore. Dacă se petrece la prânz, mai rămân câteva ceasuri pentru recuperare înaintea cinei.

Mâncare

Italienii apreciază de când se ştiu calitatea şi nu renunţă la cele mai fine obiceiuri culinare. Italia rămâne în continuare o ţară agrară, iar micii ei fermieri (*i contadini*), care exercită o influenţă enormă în cadrul comunităţii, sunt înzestraţi cu înalt spirit practic. Acordă prea puţină atenţie directivelor UE şi practică o agricultură tradiţională, de veacuri, cu rezultate excepţionale.

Mulţi locuitori ai oraşelor au rude la ţară, care îi aprovizionează cu toate specialităţile şi soiurile din gospodărie, astfel încât salata şi vinul puse pe masă în onoarea oaspeţilor sunt absolut speciale, cu fiecare bucăţică şi strop de neuitat.

Italienii ştiu să aprecieze delicatesele de sezon. Întreaga familie participă la prepararea pastei de tomate (*passata di pomodoro*) la sfârşitul verii, merge la cules de ciuperci în septembrie, la cules de struguri în octombrie, iar în martie adună acele frunze extrem de fragede de păpădie, care dau savoare salatelor.

Secretul bucătăriei italiene constă nu atât în prospeţimea şi calitatea deosebită a ingredientelor, ci în excelenţa bucătarului. Se pricep de mici la gătit, iar o simplă privire aruncată într-o carte de bucate italiene arată că reţetele pornesc de la premisa că au cunoştinţele necesare. Reţetele italiene nu se apropie de exactitatea celor britanice sau americane şi nu precizează: „adaugă cu grijă 150 de grame de nu ştiu ce” sau „toarnă încet 40 de mililitri de nu ştiu cum”; se mulţumesc doar să spună: „pune puţin nu ştiu ce” sau „adaugă câteva picături de nu ştiu cum”.

În ciuda admiraţiei lor pentru multe lucruri venite dinspre America, italienii s-au arătat remarcabil de rezistenţi la unele obiceiuri alimentare de acolo. Coca-Cola şi hamburgerii au fost acceptaţi, dar nu şi untul de arahide şi nici fasolea prăjită; întâlneşti reclame de cereale pentru micul dejun, dar produsul nu se bucură de prea mult succes. Italia rămâne singura ţară din lume în care strategiile de marketing McDonald’s s-au împiedicat de reuşitele Mişcării Slow Food.

Băutură

Italienii sunt cei mai mari consumatori de whisky din lume, mai ales de scotch – un bar obişnuit din Italia oferă o gamă de sortimente mai bogată decât majoritatea puburilor din Scoţia – iar tinerii apreciază tot mai mult berea, în special cea tare şi de import. Dar vinul este cel care curge cu adevărat prin venele naţiunii.

Vinurile italiene acoperă întreaga gamă, de la cele de masă, negru-purpurii, care fac spumă în pahar, până la cele albe, seci şi spumoase. În general se beau în zona de producţie, neînvechite şi, cum cele mai fine vinuri italiene sunt necunoscute în afara graniţelor, rămân şi la preţuri rezonabile. Vinurile de ţară variază între regal şi robust, păstrându-şi fiecare caracterul distinct. După cum observa un producător de mezeluri dintr-un sat, savurând un pahar de *vino nero* din regiunea sa: „Vinul este ca omul, poate să-ţi placă şi dacă are defecte."

De obicei, italienii beau doar la masă, dar asta nu înseamnă că fac economie. Masa începe cu un *aperitivo*, fiecare fel este însoţit de vinul său, iar pentru desert se păstrează un vin spumos.

Din nefericire, stomacul omenesc nu a fost proiectat pentru o asemenea abundenţă şi, prin urmare, italienii au gândit, cu ingeniozitate, o varietate de moduri de a-şi ajuta sistemul digestiv să facă faţă. Beau apă minerală tot timpul mesei, iar după se orientează spre o puzderie de preparate medicinale cu gust prost, denumite *digestivi*, sau poate spre un pahar de *grappa*, o adevărată apă de foc, în speranţa că le va da un imbold măruntaielor lor istovite.

În ciuda măsurilor de precauţie, truda la care este supus sistemul digestiv al italienilor îl împinge frecvent la grevă, constipaţia fiind o afecţiune foarte răspândită. Remediile folosite de alte naţiuni, care i-ar putea ajuta să-şi rezolve problemele, li se par suspecte, italienii refuzând să consume pâine integrală, aşa cum fac germanii, sau cereale cu multă fibre, ca americanii, şi nici nu le trece prin cap să-şi schimbe obiceiurile alimentare, adică să mănânce ceva mai puţin, spre exemplu.

Sănătate

Cea mai răspândită afecţiune italiană este ipohondria. Italienii sunt în general un popor destul de sănătos, frământat permanent de grija că ar trebui să fie şi mai sănătos. Şi asta, în parte, din cauză că îşi închipuie că toţi ceilalţi se simt mult mai bine, dar şi a aşteptărilor lor stupide în privinţa propriei stări de sănătate. Nu cumva durerea de burtă indică un început de ulcer? se întreabă ei (uitând cât au mâncat cu o seară în urmă). Nu cumva durerea de cap indică existenţa unei tumori pe creier? (uitând cât au băut cu o seară în urmă).

Italienii sunt mereu dispuşi să povestească îndelung tuturor, plini de vervă, despre temerile lor, de la hemoroizi până la politică. Şi când nu mai au cui, se agaţă de orice străin, operaţiune cunoscută sub denumirea de *attaccare bottone*, adică te ţin de nasture şi nu mai scapi.

Sunt fericiţi să cheltuiască sume enorme de bani, ca să-şi potolească obsesiile. Dacă medicul lor de familie le spune că se bucură de o sănătate înfloritoare, se duc la un specialist particular. Dacă nici el nu descoperă nimic în neregulă, se programează la altul şi aşa mai departe, până descoperă un medic dispus să le scrie o reţetă. Pornesc apoi cu reţeta la farmacistul lor şi o dezbat cu acesta pe toate feţele, înainte să cumpere medicamentul (împreună cu încă unul sau două recomandate de farmacist; în definitiv, nu se ştie niciodată...). În dulapul din baia italianului tipic vei găsi, prin urmare, mai multe medicamente decât într-un dispensar, majoritatea expirate.

Probleme adevărate apar doar când italienii sunt cu adevărat bolnavi. Răbdarea şi timpul preţios ale medicului de familie au fost de mult consumate, jumătate din specialiştii din oraş fiind şi ei de mult bifaţi. Deci mai rămân doar secţiile de urgenţă. Dar oare o unghie de la picior crescută strâmb poate fi un motiv suficient de serios? Şi dacă, în zelul lui, chirurgul va tăia cu totul altă unghie?

Rubricile de ştiri din Italia sunt pline de poveşti de groază din spitale, cum este aceea cu călugărul franciscan care s-a internat pentru o operaţie de hernie şi a ieşit doar cu jumătate de trahee. Sau cu fotbalistul operat la genunchiul sănătos. Cu toate că există prea puţine dovezi că spitalele din Italia sunt mai bune sau mai proaste decât spitalele din alte ţări europene, italienii preferă mereu să se trateze în Elveţia sau în Franţa.

Stomatologie

Mai toţi italienii arată înfloritor, zdraveni şi sănătoşi, până când deschid gura. Tratamentul dentar din Italia este foarte costisitor şi, din nefericire pentru ei, dar din fericire pentru dentişti, italienii aşteaptă întotdeauna până când au probleme serioase. Dinţii lor sunt ca monumentele din Antichitate: rămân neatinşi până când nu mai pot fi restauraţi, în loc să se investească permanent în întreţinerea lor. De ce să-ţi baţi capul cu o rezolvare simplă, când poţi aştepta până când trebuie să treci la o acţiune de anvergură?

Politică

Guvernare

Secolele de cârmuire sub dominaţia puterilor străine le-au lăsat italienilor o idee stranie despre guvernare, aceasta nefiind considerată un organism public binevoitor, menit să îi protejeze şi să le apere interesele în ţară şi în afara graniţelor, ci mai degrabă o organizaţie străină, ostilă, de care nimeni nu se simte legat şi nu are sentimentul că i-ar aparţine, care urmăreşte avid doar să încaseze impozite, ce se vor scurge direct în buzunarele grangurilor de la conducere. Din fericire, ea poate fi învinuită de toate problemele naţiunii. O veche caricatură politică defineşte esenţa atitudinii italienilor. Un bărbat stă în pragul uşii şi se uită la ploaia de afară. Textul sună astfel: „Plouă. Guvernanţii sunt o bandă de escroci.”

Italia a trecut prin vreo şaizeci de guverne după al Doilea Război Mondial, dar, până în 1994, politica ei a fost dominată, în esenţă, de un singur partid, al creştin-democraţilor, menţinut la putere de o coaliţie. *Cambio di governo* a ajuns să însemne mai degrabă remaniere, şi mai puţin „schimbare de guvern”, în sens propriu. Astfel, cum întotdeauna se ştia bine cine avea să câştige orice alegeri, majoritatea italienilor s-au obişnuit să fie de partea învingătorilor. Dar acum nimeni nu mai e sigur de tabăra învingătoare, de unde şi nesiguranţa care domină politica italiană.

Politicieni

Politicienii italieni se poartă în bună măsură la fel ca strămoşii lor. Lupta pentru putere, corupţia politică şi clientelismul care au copleşit Imperiul Roman târziu sunt la ele acasă şi în Italia de astăzi.

Italia este o ţară care s-ar zice că supravieţuieşte în ciuda eforturilor politicienilor de a o distruge. Italienii iubesc jocul politic, dar scopul jocului este de multe ori greu de ghicit, din punctul de vedere al unui străin. Una din regulile politicii italiene este că nimic din ce se spune nu înseamnă cu exactitate ce ar părea la prima vedere, iar decodificarea discursurilor politicienilor de frunte ai naţiunii reprezintă o formă de artă în sine.

Politica este atotprezentă în viaţa italienilor, iar tensiunea se poate isca unde te-ai aştepta mai puţin, în birou sau în sala de şedinţe. Întrunirea cu cea mai mare încărcătură emoţională dintre toate este cea care se desfăşoară, anual, în fiecare bloc de locuinţe, *riunione di condiminio*. Administratorii şi proprietarii dezbat aprins, ore întregi şi fără nici un fel de reţinere, spre exemplu, dacă faţada trebuie refăcută. Dacă reuşeşti să treci cu succes printr-o asemenea întâlnire, ba chiar te simţi amuzat, atunci probabil ai şansa să urci şi să devii o stea în lumea politică italiană…

Dobândirea puterii şi a rangului de conducător are statutul unor scopuri vitale; un proverb sicilian sună astfel: *Comandare e³ meglio di fottere*. Cu toate astea, în mod pervers, în politica italiană se consideră adesea mai important să distrugi ceea ce încearcă să construiască rivalii, decât să încerci să construieşti tu însuţi ceva.

Din nefericire (sau poate din fericire), poporul italian, la fel ca pe vremuri gloata romană, este fericit şi rămâne paşnic atât timp cât nu duce lipsă de „pâine şi circ”, iar politicienii şi liderii ştiu asta prea bine. Nu întâmplător Italia are cel mai tare campionat de fotbal din lume. Meciurile în care joacă cei mai scumpi jucători au înlocuit luptele şi paradele de gladiatori de la Colosseum. Dar italienilor nu li se pare nimic ciudat şi merg mai departe cu iluzia că aşa se petrec lucrurile în toată lumea, inspirându-se din vechea zicală *Tutto il mondo e³ paese*.

Stânga sau dreapta

Etichetele puse pe partidele politice ale Italiei produc adesea confuzie. Liberalii niciodată cine ştie ce liberali, socialiştii nu foarte socialişti, comuniştii în nici un caz comunişti, iar creştin-democraţii nici prea creştini, nici prea democraţi.

Italienii, mai cu seamă cei de stânga, se nelinişteśc teribil de ceea ce ar trebui să însemne aripa stângă şi aripa dreaptă. Se fac dezbateri dacă body building-ul este de dreapta, sau dacă folosirea personalului angajat în casă este de stânga, temeri neştirbite de propria lor stupiditate. Şi, până la capăt, în ciuda individualismului pregnant, italienii se lasă mânaţi de instinctul de turmă. În definitiv şi la urma urmei, după cum explica Indro Montanelli, rămân doar nişte *pecore indisciplinate* (oi nedisciplinate).

Birocraţie

Toţi italienii cred că procedurile birocratice nesfârşite au cea mai mare însemnătate, dar pentru *gli altri*, desigur, nu şi în ceea ce-i priveşte pe ei. În lipsa acestor precauţii, alţi italieni, la rândul lor, ar fi în stare să provoace cele mai teribile pagube. Mai mult, există atâtea interese şi influenţe implicate în sistemul birocratic italian, încât nici nu se pune problema de vreo schimbare. Statul italian adună venituri colosale de pe urma *carta bollata* (documente emise contra unei taxe, cu timbru oficial) impuse de lanţul de proceduri legale şi birocratice, care, la rândul lor, le oferă slujbă şi câştiguri sutelor de mii de funcţionari publici. Cu cât este mai complicat circuitul birocratic, cu atât trebuie să intervină un număr mai mare de funcţionari. Apoi, dacă nu ar fi atât de complicat, nu ar mai avea nici un rost să încerci să-l scurtcircuitezi, lăsând fără ocupaţie mii de *galoppini* (specialişti neoficiali în accelerarea proceselor birocratice).

Există aşa de multe legi şi directive ministeriale în sistemul italian (s-a calculat că, pentru a se încadra cu totul în lege, un cetăţean italian ar trebui să cunoască aproximativ opt sute de mii de reglementări) şi atât de diverse, complicate şi adesea contradictorii, încât aplicarea lor strictă ar putea bloca, într-o oarecare măsură, orice procedură birocratică. Şi, cum în sistemul italian chiar şi funcţionarii mărunţi dispun de mari puteri de a accepta, refuza sau întârzia cererile şi procedurile, sunt trataţi cu imens respect şi politeţe, mai ales când poartă uniformă. La rândul lor, şi funcţionarii mărunţi se identifică perfect cu funcţia lor când poartă uniforma şi se aşteaptă să fie trataţi ca şefii de stat încoronaţi din nordul Europei.

Birocraţia italiană trebuie abordată cu simţ tactic. Altfel, funcţionarii pot deveni intransigenţi şi fără pic de chef să rezolve vreo problemă. Dar, abordaţi în stil italian, se arată amabili şi dornici să găsească soluţii.

Orice om ştie că un pas greşit – deranjezi un funcţionar public, nu iei legătura cu mijlocitorul potrivit – poate însemna ani întregi de aşteptare. Funcţionarii pot să-ţi facă viaţa grea sau uşoară, după bunul lor plac. Un californian care preda într-o universitate italiană dorea să urmeze, la rândul său, câteva cursuri. Pentru ca să se înscrie, s-a dus la secretariatul universităţii, unde i s-a spus că îi trebuie o certificare a diplomei de absolvire a studiilor, împreună cu o traducere legalizată de Consulatul italian din Los Angeles. După întoarcerea din California, unde s-a aflat în timpul vacanţei de vară, a depus certificatul şi traducerea la secretariat. „Ah,

foarte bine, acum nu mai avem nevoie decât de copia actului de absolvire a liceului.” Protestele nu i-au servit la nimic: evident, nu s-ar fi putut înscrie la universitate fără diploma de absolvire a liceului. Secretariatul i-a sugerat să se întoarcă la Los Angeles, să caute documentul şi să obţină o traducere legalizată la Consulatul italian. Şi, până la urmă, s-a văzut silit să facă ceea ce dorise să evite de la bun început, adică să-l roage pe unul din colegii săi cu funcţie să intervină la secretariat.

În vreme ce funcţionarii sunt trataţi cu respect de italieni, nu la fel se întâmplă cu locurile sau cu bunurile publice. Italianul nu are câtuşi de puţin sentimentul că îi aparţin şi că, prin urmare, trebuie să le trateze cum se cuvine. Dacă locuinţa lui este curată-lună, italianul consideră firesc să arunce gunoiul pe trotuar, care e în grija consiliului orăşenesc, nu a lui.

Referendumuri

Din timp în timp, italienii sunt chemaţi să-şi spună părerea, prin referendum, asupra unor chestiuni importante: divorţ, avort, folosirea energiei nucleare, utilizarea pesticidelor în agricultură şi numărul canalelor de televiziune care pot fi proprietatea unui singur cetăţean italian, având sentimentul că participă la luarea de decizii politice.

Pentru ca votul să fie valabil, trebuie să se prezinte cel puţin jumătate din electorat. Astfel, în pofida numărului tot mai mare de italieni interesaţi să protejeze păsările şi animalele sălbatice pe cale de dispariţie, la referendum au participat doar 45% din cetăţenii cu drept de vot şi legea respectivă a fost blocată. Dar au venit *in corpore* ca să voteze în favoarea reclamelor care întrerup filmele artistice şi documentarele prezentate la televiziune.

Mafia

Mafia este termenul folosit în toată lumea când vine vorba de organizaţii criminale şi de coterii ale puterii, vorbindu-se despre o mafie a sportului, a artelor, a businessului, toate însă după modelul mafiei italiene.

În Italia, termenul „mafia” se referă la mai multe structuri diferite, care domină anumite teritorii bine definite, cele mai importante fiind *Camorra* în zona Napoli, *'Ndrangheta* în Calabria (vârful cizmei), *Sacra Corona Unita* în Apulia (călcâiul), şi *Cosa Nostra* în Sicilia; indiferent de nume, toate sunt organizaţii criminale.

Prin formele ei locale, Mafia reprezintă de secole un mod de a trăi în sudul Italiei – sau un mod de a muri. Raţiunea succesului ei nu e greu de găsit: în absenţa unei guvernări legitime şi eficiente, a rămas mereu unicul sistem organizat la care oamenii obişnuiţi puteau recurge la nevoie, indiferent care ar fi fost ea, de la un loc de muncă până la o cununie.

Majoritatea italienilor sunt în acelaşi timp îngroziţi şi fascinaţi de mafie. Ştiu bine că tentaculele ei se întind până la cele mai înalte niveluri din politică şi afaceri, de vreme ce mafia s-a specializat în oferte care nu pot fi refuzate, pentru că totul are un preţ. Iar *omerta*, legea tăcerii, rămâne atât de puternică, sugerând că mafia nu va fi înfrântă niciodată şi, ori de câte ori îşi pierde un tentacul, în locul lui, ca la un monstru, cresc altele şi mai puternice.

Oamenii privesc mafia ca pe un cancer care distruge încet statul italian. Italienii nu au de ales şi trebuie să o suporte, ca pe un stat în stat, împărţindu-şi ţara cu ea, aşa cum au făcut mereu. Dar speră, în secret, că, aşa cum tratamentul potrivit şi la timp poate vindeca o tumoare, mai devreme sau mai târziu se va descoperi şi tratamentul antimafie.

Mafia este mai tot timpul divizată de luptele pentru putere dintre familii, în care se folosesc metode încercate de-a lungul vremurilor. Bărbaţi în costume de culoare închisă se mai năpustesc şi acum, cu o cutie de vioară în mână, în frizeriile de pe străzile lăturalnice din Palermo, ca să-i lichideze pe capii clanului rival. Din fericire, majoritatea italienilor rămân departe de realitatea unor asemenea evenimente ce le sunt cunoscute doar din palpitantele şi popularele seriale de televiziune despre crima organizată din Italia, spre exemplu *Distretto di Polizia (Secţia de poliţie),* care a înlocuit *La Piovra (Caracatiţa).*

Afaceri

Sistemul industrial şi financiar italian suferă de pe urma efectelor unor scandaluri de prim rang: două legate de prăbuşirea giganţilor de pe piaţa produselor alimentare, Cirio şi Parmalat, şi două de tentativa eşuată de a salva o pereche de bănci italiene de la preluarea lor de către olandezi şi spanioli.

Lumea afacerilor private din Italia este dominată doar de câteva familii, precum Agnelli (maşini), Pirelli (anvelope), Del Vecchio (produse optice), Della Valle (încălţăminte), Berlusconi (canale TV) şi Benetton (îmbrăcăminte). Deşi companiile lor reprezintă conglomerate vaste, cu o largă diversitate de interese, sunt administrate mai degrabă ca o afacere de familie, şi nu ca o corporaţie multinaţională. Există tendinţa ca puterea să fie păstrată în cercul familiei, printr-o serie de *cross-holdings.* O asemenea concentrare a puterii nu există în nici o altă ţară occidentală.

Succesul economiei italiene se mai bazează şi pe priceperea, eforturile susţinute şi dinamismul companiilor mici şi mijlocii din Nord, care susţin o bună parte din produsul intern brut. Dar sunt tot afaceri conduse de familii, organizate astfel încât să fie redusă la minimum plata de taxe şi contribuţii la sistemul de asigurări publice. Italia rămâne poate singura ţară din lume în care angajaţii par să câştige mai mult decât patronii, cel puţin judecând după declaraţiile de venit. La fel liber-profesioniştii şi meseriaşii, cum sunt contabilii, bijutierii, dentiştii şi avocaţii, îşi fac puţine scrupule să declare venituri la nivel de subzistenţă, în vreme ce au câte două ori trei case, cal de curse şi trei iahturi.

La serviciu

Orice italiancă visează ca fiicele şi mai ales fiii ei să atingă *lo starbene* – bunăstarea fizică şi mentală în carieră. Ceea ce presupune, în general, un *lavoro fisso* (o slujbă stabilă) într-un sediu cu aer condiţionat al unui departament guvernamental, al unei bănci sau companii de stat, unde să aibă un birou mare, numai al lor. Deşi nu sunt prea bine plătite, aceste slujbe oferă treisprezece sau paisprezece salarii pe an şi tot soiul de avantaje suplimentare, printre care siguranţa aproape totală şi posibilitatea de a se pensiona anticipat, cu pensie integrală. Dar lucrul cel mai bun este că, de obicei, un asemenea serviciu solicită atât de puţin angajatul, care îşi poate concentra aproape întreaga energie în businessul de familie, sau în ceea ce îl interesează cu adevărat: fotbal, filatelie sau, pur şi simplu, nimic, doar cafea şi benzi desenate. Dar *lavoro fisso* devine tot mai greu de găsit, pe măsură ce sistemul italian se aliniază la cerinţele Uniunii Europene, deşi rămâne în continuare ţelul majorităţii italienilor şi, desigur, al mamelor lor.

Viaţa într-un birou italian obişnuit este ca viaţa din Italia obişnuită, în general. Stilul şi comportamentul sunt importante, iar personalul tehnico-administrativ trebuie, bineînţeles, să-şi intre perfect în rol. Punctualitatea a început să fie luată mai în serios, odată cu introducerea ceasului de pontaj la sosire şi la plecare.

Programul poate fi foarte lung în sectorul privat (de la 8.00 la 17.30, cu doar o jumătate de oră pauză de masă). În schimb, lucrurile stau cu totul altfel în sectorul de stat, unde unele birouri sunt deschise pentru public doar două ore pe săptămână, iar altele niciodată.

În ultimul timp s-a renunţat la multe zile libere de sărbători religioase, aşa că practicarea de punţi (*ponti*) între weekend şi o sărbătoare naţională capătă o importanţă tot mai mare. Vacanţele sunt plănuite din timp, ca să poată fi legate cu sărbătorile publice. De aceea şi grevele se fac în Italia lunea sau vinerea. Aici, grevele pun în lumină pasiunea, răbdarea şi inventivitatea italiană la cel mai bun nivel colectiv. *Autostrada* şi căile ferate se blochează, gunoiul nu este colectat şi mai începe şi greva foamei în lanţ, ca şi cum naţiunea s-ar afla pe marginea haosului, iar atunci se ajunge la compromisul neaşteptat, exact în momentul când totul pare pierdut. Toată lumea iese victorioasă, nimeni nu pare şifonat, situaţia revine la normal. Nimeni nu e trist, după grevă.

Într-o situaţie tipică, atunci când orchestra de la Scala a declarat grevă pentru seara de deschidere a stagiunii din 1995,

dirijorul a pus să fie adus pe scenă un pian şi, împreună cu solistul, a susţinut concertul fără orchestră, fiind răsplătiţi cu aplauze frenetice.

Patronaj

Patronajul, sau *raccomandazione*, cu toată reţeaua sa de favoruri, slujbe şi influenţă, nu poate fi separat de lumea afacerilor din Italia. În forma sa cea mai gravă, împiedică evoluţia sănătoasă şi firească a lucrurilor; în forma sa cea mai onorabilă, se prezintă sub forma unei reţele de vechi prietenii, necesară într-o ţară în care, dacă vrei un specialist adevărat, trebuie să ţii seama de distanţa dintre aparenţe şi esenţe.

Pentru a asigura corectitudinea în repartizarea slujbelor din sectorul public şi într-o tentativă de a ţine sub control *raccomandazione*, autorităţile italiene scot posturile la concurs, le anunţă în presă şi organizează examene. Sistemul funcţionează în limite rezonabile când numărul candidaţilor nu este prea mare, dar atunci când paisprezece mii de oameni doresc să devină gunoieri în Lombardia, situaţia se complică. Dar *le autorit*à nu s-au lăsat intimidate, au închiriat stadionul de fotbal pentru ziua respectivă şi au adus bănci şi scaune de la şcolile din localitate.

Candidaţii „recomandaţi” află probabil întrebările de la bun început şi se străduiesc cu toţii să pară nevinovaţi, pentru impresia generală.

Sisteme

Educaţie

În comparaţie cu sistemul de educaţie din alte ţări, s-ar zice că în Italia e totul cu fundul în sus. În ţara Mariei Montessori, cele mai bune şcoli sunt probabil grădiniţele, după care lucrurile merg tot mai prost, trecând prin şcoala elementară, generală şi liceu, pentru a continua apoi într-un sistem universitar oarecum dezordonat.

Cei mici îşi petrec aproape toată ziua la şcoală, dar, pe măsură ce cresc, şcoala se restrânge doar la orele dimineţii. Liceele sunt specializate, iar elevii studiază o varietate de materii clasice, ştiinţifice şi tehnice, în funcţie de domeniul ales.

Admiterea în universităţile italiene este relativ uşoară şi, de vreme ce foarte puţine limitează numărul locurilor, studenţii vin în număr enorm. Universitatea din Roma, spre exemplu, este cea mai mare din Uniunea Europeană. Drept rezultat, cursurile sunt supraaglomerate şi condiţiile inadecvate. Dar mai puţin de un sfert îşi iau licenţa, ceea ce reflectă fidel realitatea.

Mulţi italieni sunt foarte bine educaţi, în ciuda excentricităţilor sistemului. Sau poate tocmai datorită lor. Le place ideea de studiu şi îşi petrec ore/săptămâni/luni tocind manuale, cu markerul în mână, învăţând pe de rost formule-cheie şi definiţii. Apoi sunt testaţi la oral, *interrogazione*, unde repetă ca papagalii tot ce au învăţat. Comentariile critice din partea studenţilor nu sunt privite cu ochi buni. Părerea şi comentariile profesorului trebuie însuşite şi repetate întocmai – o reminiscenţă a Contrareformei, când un răspuns greşit putea duce la arderea pe rug.

Studenţii se pot prezenta la examen de câte ori vor ei, până îl trec, iar unii chiar refuză notele care nu le convin. Cum singura condiţie pentru a rămâne la universitate este plata taxelor anuale, unii îşi prelungesc studiile până spre mijlocul vieţii. Educaţia continuă nu reprezintă o noutate în Italia.

Cele mai multe examene sunt orale (poate pentru că, în scris, copiatul se practică pe scară largă). Italienii se tem că alţii vor trişa, prin urmare nu se lasă mai prejos. Trişatul este mai mult sau mai puţin acceptabil, dar în nici un caz nu trebuie să te laşi prins.

Transport

Sistemul de transport public din Italia este în general rapid şi eficient, în pofida reliefului dificil şi a oraşelor aglomerate. Reţeaua de autostrăzi şi căi ferate ale Italiei se numără printre cele mai remarcabile din Europa în ceea ce priveşte concepţia lor inginerească: străpung munţi şi traversează văi, ca să lege provinciile între ele.

Trenurile respectă orarul de mers, chiar dacă forma de guvernământ nu prezintă aspecte autoritare. Una dintre mişcările de succes ale lui Mussolini, poate singura pentru care toată lumea îşi aminteşte de el, a fost că a reuşit să convingă poporul că, datorită guvernării sale, s-a ameliorat operativitatea transportului public; studiile făcute între timp au demonstrat că efectul fusese mic sau aproape inexistent, trenurile fiind la fel de punctuale în perioada dinainte şi din timpul regimului său.

Crimă şi pedeapsă

Fiecare italian, luat în parte, este perfect, dar ştie că *gli altri* sunt imperfecţi. Prin urmare, legea penală italiană pleacă de la premisa că eşti vinovat, până în momentul în care se dovedeşte că eşti inocent.

Răufăcătorii italieni au puţine motive de îngrijorare, deoarece şansele de a fi prinşi sunt foarte mici. Aşteaptă să fie traşi la răspundere autorii a nu mai puţin de 83% din delictele comise, din care 97% pentru furturi, 64% pentru omucideri, 86% pentru jafuri şi 72% pentru răpiri.

Pedepsele constau în amendă, închisoare, ori amândouă. Deşi în general supraaglomerate şi nu foarte plăcute, închisorile din Italia sunt mai confortabile decât cele din nordul Europei şi din Statele Unite. Se spune că în locurile în care sunt încarceraţi şefii mafioţi condiţiile sunt cât se poate de bune, cu mulţumiri, ceea ce şi atrage cu regularitate dezaprobarea publică.

Italienii sunt escroci străluciţi, care reuşesc mereu să găsească oameni dispuşi să rişte totul ca să pună mâna, repede, pe bani mulţi. Sunt experţi în copiat şi în falsuri şi domină de multă vreme traficul cu lucrări de artă. Lipsa oricărei garanţii că operele ar fi autentice, posibilitatea să fi fost furate sau falsificate, nu face decât să crească savoarea acestui comerţ. Indiferent dacă amatorul de artă caută un vas roman sau o sculptură de Modigliani, artiştii italieni clandestini îi vor oferi ceea ce-şi doreşte. Politicienii italieni au dat, la rândul lor, tonul în materie de corupţie, acceptând sume colosale în schimbul mijlocirii unor contracte guvernamentale. Italienii au preferat să ignore fenomenul până în clipa în care o guvernare a comis greşeala fatală de a face treabă de mântuială – schimbându-şi într-o fracţiune de secundă statutul, din *furbo* în *fesso*.

Poliţie

În Italia există câte o forţă poliţienească diferită pentru fiecare ocazie. Există poliţie naţională, poliţie locală, poliţie rutieră, poliţie militară, poliţie financiară, poliţie feroviară, poliţie secretă, poliţie privată şi aşa mai departe.

Carabinierii, desigur, reprezintă cea mai vizibilă forţă poliţienească din Italia, implicându-se deseori în acţiuni militare şi de poliţie. Cu toate că înrolarea este extrem de dificilă, ofiţerii fiind consideraţi cei mai buni din forţele armate italiene, nu îi prea dă mintea afară din casă. Aşa că sunt ţinta unei mulţimi de anecdote:

În mijlocul unei conversaţii animate, într-un tren, cineva întreabă: „Apropo, aţi auzit ultimul banc cu *carabinieri?"* Un gentleman de vizavi ia un aer ţeapăn şi spune: „Înainte de a continua, ar trebui poate să vă aduc la cunoştinţă că sunt general de *carabinieri* în retragere." „Nu trebuie să aveţi nici un motiv de îngrijorare, domnule, vi-l explic după aceea."

Lege

Tradiţiile juridice italiene sunt impresionante şi ţara se bucură de un număr vast de legi minunate, care preîntâmpină orice fel de nedreptate, inechitate ori corupţie. Pe hârtie, sistemul legal italian, codul civil şi codul penal par mai mult sau mai puţin perfecte.

Problemele încep odată cu aplicarea legii. Legile italiene ar fi perfecte în lipsa italienilor, care le acordă prea puţină atenţie. Spre exemplu, deşi centura de siguranţă este obligatorie, puţini o folosesc, iar în unele regiuni se bucură de mare succes tricourile imprimate cu o centură de siguranţă. Folosirea claxonului este oficial interzisă în zonele locuite, unde viteza maximă admisă e de cincizeci de kilometri la oră, dar asemenea reglementări sunt complet ignorate de toată lumea, deopotrivă, deşi poliţia le mai aplică din când în când, în special în cazul şoferilor de la volanul maşinilor cu număr de înmatriculare din alte ţări sau alte regiuni ale Italiei.

Din cauza dificultăţilor extrem de serioase pe care le are guvernul italian când e vorba de colectarea impozitelor, există o întreagă serie de legi menite să asigure respectarea reglementărilor. Spre exemplu, până nu de mult, trebuia ca bonurile de casă emise de baruri şi de restaurante ca dovadă a plăţii să fie păstrate pe o distanţă de cel puţin cincizeci de metri înainte să poată fi aruncate.

Limbă

Până la sfârşitul celui de-al Doilea Război Mondial, italiana nu a fost o limbă de largă circulaţie. În esenţă, era o limbă scrisă, utilizată mai ales de administratori şi de birocraţi, de o castă restrânsă de academici şi de membrii de atunci ai clasei conducătoare. Televiziunea a devenit o forţă de prim rang în răspândirea limbii italiene. Acum, aproape toţi italienii înţeleg italiana, iar toţi italienii tineri o vorbesc.

Una dintre multele virtuţi ale limbii italiene este uşurinţa cu care dimensiunea, valoarea sau sensul se pot transforma prin simpla schimbare, în nenumărate moduri, a desinenţei substantivelor şi adjectivelor. Astfel, un pantof (*scarpa*) se poate transforma în condurul Cenuşăresei (*scarpina*) ori în bocanc de schi sau de munte (*scarpone*); dar a face o *scarpetta* („a umple un pantofior”) înseamnă să înmoi un colţ de croasant în cafea.

O iubire (*amore*) se poate transforma în iubită (*amoroso*) sau cupidă (*amormo*), sau amantă (*amante*). Italienii care aud de o *bella donna*, o femeie frumoasă, se întreabă dacă, în realitate, ea este *bellissima* (ameţitoare) sau doar *bellina* (destul de drăguţă); poate este *bellona* (trecută de perioada ei de glorie, dar încă pozeură) sau poate este *belloccia* (acceptabilă, în toate sensurile cuvântului). Sau face puţine parale (*donnetta*) sau percepe onorariu (*donnaccia*)? Singura modalitate în care amantul latin se poate lămuri cu adevărat rămâne acţiunea în sine, doar dacă nu este *donnicciola* – adică prea timid să îndrăznească.

Limba italiană a dat lumii un număr impresionant de termeni muzicali: *pianoforte, sonata, aria, primadonna, concerto, adagio, pizzicato, pianissimo, soprano, maestro, virtuoso* şi *castrato*. Iar restaurantele din toată lumea oferă *pasta, pizza, mozzarella, zabaglione, grissini, cappuccino, amaretto* şi *sambuca*.

În ceea ce-i priveşte, italienii au adoptat şi adaptat cuvinte englezeşti/americane cu mare entuziasm – *lifting*, *telemarketing*, *cliccare sul mouse*, *lo zapping*. Folosesc şi termeni din engleză pe care vorbitorii de engleză i-ar recunoaşte cu greu: spre exemplu, vedetele fotbalului italian spun *il Mister* când vorbesc despre antrenorul lor. Există chiar şi cuvinte „englezeşti” inventate şi apoi exportate, uneori cu succes neaşteptat; spre exemplu „body”, care ameninţă să ia locul lui *leotard*.

Dialecte

Dar când ajung acasă, la ei în sat, italienii se întorc la dialectul sau limba locală, care poate fi aproape imposibil de înţeles pentru *gli altri*, din alte regiuni. În urma unui studiu s-a ajuns la concluzia că, din cele douăzeci şi opt de comunităţi cu limbă minoritară ale Uniunii Europene, treisprezece se găsesc în Italia. Italieni vorbitori de franceză pe valea Aosta, italieni vorbitori de germană în Alto Adige, italieni vorbitori de slovenă şi sârbo-croată la Trieste şi italieni vorbitori de albaneză şi greacă în Apulia, în vreme ce în Sardinia există italieni care vorbesc catalana. Iar valul de imigranţi modifică permanent harta lingvistică a Italiei. Fişa recensământului din 2001 era însoţită de instrucţiuni de completare în unsprezece limbi, printre care araba şi rusa.

În majoritatea regiunilor se vorbeşte şi câte un dialect local foarte diferit, structural şi lexical, de italiană. Există în continuare o mare masă de italieni care vorbesc în dialect, iar unii dintre ei nu cunosc nimic altceva în afară de dialectul lor. Prin urmare, povestea care urmează nu pare câtuşi de puţin incredibilă. Un bărbat din Apulia, din Sud, care a trăit în Piemont vreme de douăzeci de ani, are un vecin piemontez care îl salută în fiecare zi, când pleacă la muncă. Tipul din Apulia vorbeşte italiana, iar piemontezul îl înţelege. Dar, din cauză că piemontezul nu vorbeşte italiana, iar cel din Apulia nu şi-a bătut capul să înveţe piemonteze, conversaţia se reduce la un salut.

MARTIN SOLLY

GHIDUL XENO®FOBULUI

Xenofobie:
s.f. (<fr: *xénophobie)* frica irațională de străini, probabil justificată, întotdeauna de înțeles.

italienii

Table of Contents

Table of Contents